

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, na temelju članka V. stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 39. stavak 1. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 14. do 20. ožujka 2006. godine, donijelo je

ODLUKU

I.

Kulturni krajolik i područje - Franjevački samostan i Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Šćitu, općina Prozor, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se sastoji od ostataka samostanske zgrade iz 1857. godine, oblika i dekoracije eksterijera crkve, pokretnog naslijeđa i kulturnog krajolika.

Nacionalni se spomenik nalazi na k.č. broj 5/15/1, k.o. Proslap, općina Prozor, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina, uključujući i prostor II. zone zaštite, definiran u točki III. ove odluke.

Na nacionalni spomenik iz prethodnog stavka primjenjuju se mjere zaštite, utvrđene Zakonom o provedbi odluka Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", broj 2/02, 27/02 i 6/04).

II.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, znanstvene, tehničke, administrativne i financijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnoga spomenika.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Povjerenstvo) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati financijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III.

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, utvrđuju se sljedeće zone zaštite:

I. zona zaštite obuhvata prostor na k.č. broj 5/15/1, k.o. Proslap, općina Prozor. U sklopu te zone, utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su konzervatorsko-restauratorski i radovi rekonstrukcije objekta stare samostanske zgrade iz 1857. godine, zgrada 1. Nedostajući dijelovi će biti rekonstruirani u izvornom obliku, iste veličine, od istog ili istovrsnog materijala, primjenom istih tehnoloških pristupa, u najvećoj mogućoj mjeri, a na temelju dokumentacije o izvornom obliku koja je sastavni dio ove odluke, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje (u daljnjem tekstu: nadležno ministarstvo) i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na razini Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nadležna služba zaštite);
- dopušteni su samo konzervatorsko-restauratorski radovi na eksterijeru Crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije, a na temelju dokumentacije o izvornom obliku koja je sastavni dio ove odluke, uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručni nadzor nadležne službe zaštite;

- na preostalom dijelu k.č. broj 5/15/1 dopušteno je izvođenje radova koji neće ugroziti spomeničke vrijednosti nacionalnog spomenika, uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručni nadzor nadležne službe zaštite.

II. zona zaštite je definirana zaštitnim pojasom širine 150 m oko I. zone zaštite. U toj zoni utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- zabrana izgradnje industrijskih objekata, objekata čija namjena može ugroziti graditeljsku cjelinu, lociranje zagađivača okoliša, zabrana eksploatiranja šumskih resursa;
- infrastrukturni i svi drugi radovi su dopušteni, samo uz odobrenje nadležnog ministarstva, a prema uvjetima nadležne službe zaštite.

IV.

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski spisi koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V.

Iznošenje pokretnog naslijeđa koje čini sastavni dio nacionalnog spomenika (u daljnjem tekstu: pokretno naslijeđe) iz Bosne i Hercegovine nije dopušteno.

Izuzetno od odredbe stavka 1. ovog članka, dopušteno je privremeno iznošenje pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine radi prezentacije ili konzervacije, ukoliko se utvrdi da konzervatorske radove nije moguće izvršiti u Bosni i Hercegovini.

Odobrenje u smislu prethodnog stavka daje Povjerenstvo, ukoliko bude nedvojbeno utvrđeno da to neće ni na koji način ugroziti pokretno naslijeđe ili nacionalni spomenik. U odobrenju se određuju svi uvjeti pod kojima se pokretno naslijeđe može iznijeti iz Bosne i Hercegovine, rok za povrat dobra u zemlju, kao i zaduženja pojedinih organa i institucija za osiguranje tih uvjeta, i o tome se obavještava Vlada Federacije, nadležna služba sigurnosti, carinska služba Bosne i Hercegovine i javnost.

VI.

Svatko će se, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe, suzdržati od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu..

VII.

Ova će se odluka dostaviti Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, federalnom ministarstvu nadležnom za kulturu, nadležnoj službi zaštite i općinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u toč. II. – VI. ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VIII.

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim osobama u prostorijama i na web stranici Povjerenstva (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

IX.

Prema članku V. stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Povjerenstva su konačne.

X

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02, «Službeni glasnik Republike Srpske», broj 79/02, «Službene novine Federacije BiH», broj 59/02 i «Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH», broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 482.

XI.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Povjerenstvo je donijelo u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedatelj Povjerenstva

Dubravko Lovrenović

Broj: 06.1-02-261/04-7
15. ožujka 2006. godine
Konjic

O b r a z l o ž e n j e

I. – UVOD

Na temelju Zakona o provedbi odluka Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljenog prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, članak 2., stavak 1., "nacionalni spomenik" je dobro koje je Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika proglasilo nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V. i VI. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Povjerenstvo ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika donijelo je odluku o stavljanju **Franjevačkog samostana Šćit** na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, pod rednim brojem 482. U skladu sa odredbama Zakona, a na temelju članka V. stavka 4. Aneksa 8. i članka 35. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, Povjerenstvo je pristupilo provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II. – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra,
- podatke o dosadašnjoj zakonskoj zaštiti dobra,
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije,
- podatke o oštećenjima tokom rata, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- podatke o pokretnom naslijeđu koje se nalazi u sklopu dobra,
- povijesnu, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na temelju uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje na terenu, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Ramom se nazivala rijeka¹, koja je izvirala kod sela Varvare i nizvodno od sela Ustirame (Ustjerama) i Slatine se ulijevala u Neretvu, a istim imenom naziva se i kotlinsko-kanjonsko područje, uz tok rijeke Rame, koje je sa istoka okruženo obroncima planina Ivana i Bitovnje, sa sjevera planinom Radušom, sa zapada Ljubušom i Vranom, a sa juga planinom Čvršnicom.

Na 30-om km magistralnog puta Jablanica-Bugojno, od grada Rama-Prozor prema zapadu se odvaja put ka mjestima gornjoramske² kotline: Šćitu, Jakličima, Ripči, Rumbocima, Varvarama i Ramskom jezeru.

¹ Rijeka se formirala od tri izvora: Rame, Buka i Krupića, te nekoliko manjih pritoka. Izgradnjom brane i stvaranjem vještačke akumulacije Jablaničkog jezera, 1945. godine, potopljen je donji tok rijeke Rame, a 1968. godine, izgradnjom brana u Kovačem Polju i stvaranjem vještačke akumulacije Ramskog jezera, potopljen je i gornji tok rijeke Rame i veliko područje gornjoramske kotline.

² Rama se dijeli na Gornju i Donju Ramu. Prvu regionalnu kartu Bosne objavio je talijanski kartograf Giacomo Cantelli da Vignola (Giacomo Cantelli da Vignola, Ill Regno delle Bossina, diuisso nelle sur Prouincie principali, 1:800.000, 55x50, Roma, 1689.) pod naslovom: "Il regno della Bosnia, diuso nelle sue Provincie principali, Bossina Inferiore, Bossina Superiore, Rama Superiore, Rama Inferiore, Sale Superiore, Sale Inferiore". U toj karti se spominju Gornja i Donja Rama. U Gornju Ramu spada gornjoramska kotlina, župe Šćit, Rumboci, Prozor i Uzdol, dok u Donju Ramu spadaju područja župa Gračac i Doljani. (Šahmanović, Sadžida,

Graditeljska cjelina - Franjevački samostan i Crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Šćitu se nalazi u naselju Šćit, na udaljenosti 10 km zapadno od Rame (Prozora). Naselje Šćit je, sve do 1968. godine, svojim položajem dominiralo Ramskom kotlinom, a nakon izgradnje brane u Kovačem Polju i stvaranja vještačke akumulacije Ramskog jezera, postalo je poluotokom.³ Šćit je sa obalom povezan cca 2 km dugačkom prometnicom izgrađenom na vještačkom nasipu.

Graditeljska cjelina samostanskog kompleksa obuhvata prostor na k.č. br. 5/15/1, k.o. Proslap, općina Prozor-Rama, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina⁴, a nalazi na nadmorskoj visini od cca 599 m i na zemljopisnim koordinatama: 43°48'14" sjeverne zemljopisne širine i 17°31' 52" istočne zemljopisne dužine.

Povijesni podaci

Franjevci, koji u Bosni djeluju od kraja 13. stoljeća⁵, podigli su samostan u Rami najvjerojatnije u 15. stoljeću, prije dolaska Turaka⁶.

U više dokumenata sačuvanim u arhivama franjevačkog reda, mogu se pronaći podaci o postojanju franjevačkog samostana u Rami još u 15. stoljeću. Na generalnom kapitulu franjevačkog reda, održanom u Asizu 1493. godine, spominje se ramska kustodija u kojoj stanuje kustos ujedinjenih kustodija sv. Nikole iz Mila i sv. Marije Sodoniko – Hercegovina⁷.

Nakon turskog osvajanja Bosne, dolazi do podjele bosanske vikarije 1514. godine na *Bosnu Srebrenu* (na prostoru pod turskom okupacijom) i *Bosnu-Hrvatsku* (na preostalom području), a obje ove vikarije su 1517. godine izdignute u rang provincija. Godine 1514., spominje se samostan u Rami kao jedan od trinaest samostana koji su ostali u Bosanskoj provinciji.⁸

Samostan i crkva su spaljeni 1557⁹. godine i tom je prilikom ubijeno nekoliko franjevaca: fra Luka iz Broćna, fra Lavoslav iz Vrlike, fra Luka iz Duvna, fra Marko iz Tihaljine

Bosna i Hercegovina u kartografskoj zbirci Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, Bibliotekarstvo, sv. 42., str. 97.-99., Sarajevo, 1997.)

³ U drugoj polovici sedamdesetih godina 20. stoljeća, prilikom izgradnje akumulacijskog jezera, više stotina ramskih obitelji moralo se iseliti, što je župu brojčano umanjilo. Župu danas sačinjavaju sljedeća naselja: Šćit, Družnovići, Jaklići, Kozo, Maglice, Mluša, Orašac, Ploča, Podbor, Proslap, Ripci, Sopot, Tribiševo i Zlopolje.

⁴ prema dostavljenoj kopiji katastarskog plana, k.o. Proslap, broj plana 19, razmjera 1:2500, izdatoj 30. studenog 2005. godine od strane Upravnog odjela za geodetske i imovinsko-pravne poslove Općine Prozor-Rama

⁵ Papa Nikola IV. (MASCI, Jeronim, papa Nikola IV; Ascoli Piceno, ? – Rim, 4. travnja 1292.) prvi franjevac izabran za papu (1288.), naredio je 1291. godine provincijalu *Sclavoniae* (Hrvatske) “*da u Bosnu pošalje dva franjevca uzorna života i dobro upućena u bogoslovlje i vješta u narodnom jeziku da trajno rade u tim krajevima kao "istražitelji krivovjerja". Ova se godina uzima kao početak djelovanja bosanskih franjevaca.*” (Jelenić, 1990., II. svezak, str. 686.)

⁶ Prvo tursko osvajanje Rame vremenski je podudarno sa osvajanjem Bosne (1463.). Neposredno nakon njihovog pada, hercegovačka i ugarska vojska osvajaju i preuzimaju Prozor i Ramu, sve do ponovnog turskog osvajanja 1482. godine. Rama je pod turskom vlašću ostala četiri stoljeća.

⁷ Vigilius Greiderer, *Germania Franciscana*, Innsbruck 1777./1778., str. 66.

⁸ “*Srebrenica, od koje se prozva pokrajina srebreno-bosanska, buduć u njoj glavni samostan bio onaj u Srebrenici, dočim se ona prozva hrvatsko-bosanska, pošto je imala svojih samostana i tamo i amo ležećih, Kampania ili Mačva, Soli, današnja Tuzla, Olovo, Sutjeska, Visoki, Fojnice, Kreševo, Rama, Konjic, Mostar, Ljubuški, Zaoštrog i Makarska, ter pošto je Bosna sada imala svojih trinaest samostana, brez iakva prigovora ostade joj naslov pokrajine ili tako zvane vikarije, koji se poslije tri godine pretvori u naslov države.*” (fra Vladić, Jeronim, *Uspomene o Rami i ramskom franjevačkom samostanu*, Zagreb, 1882., reprint izdanje Zagreb, 1991., str. 33.)

⁹ Osim prepisa sa nadgrobnog natpisa o kojem je pisao fra Martin Nedić (Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske, 1880. godina, broj 21), relevantni su i podaci koje pruža Nekrologij i martirologij Reda zapisanih u hronikama franjevačkog samostana u Kraljevoj Sutjesci, prema kojima se taj događaj datira sa 21. travnjem 1557. (Vladić, Jeronim, 1882., str. 36.-37.)

i fra Petar iz Rame¹⁰. Prilikom prekopavanja zidina spaljene ramske crkve, 1856. godine, je pronađen nadgrobnni natpis, koji je pročitao na sljedeći način: "*Jam justificati in coelis, quamvis corpora eorum jacent in terris*" (Iako njihova tjelesa leže u zemlji, oni su kao pravednici na nebu)." Na drugom grobu stajao je i datum: *I N R J 4. Jnar. C. A. MDLVII, (4. siječanj 1557. godine)*. U prvoj polovici 19. stoljeća, prilikom radova na izgradnji župnog stana¹¹, nepažnjom, uništena je navedena nadgrobnna ploča.¹²

Samostan je obnovljen prije 1587. godine, s obzirom da se te godine ponovo spominje. Opisujući samostane bosanske franjevačke države, nakon obilaska bosanske provincije krajem 16. stoljeća, general reda fra Franjo Gonzaga o ramskom samostanu piše: "*...Ovaj je samostan svetoga Petra kod neke prastare crkve u postošnom mjestu...*"¹³. Prema Gonzagi, u Bosanskoj provinciji je bilo četrnaest samostana, a od toga deset u samoj Bosni: Srebrenica, Sutjeska, Fojnica, Olovo, Visoko, Kreševo, Tuzla, Gradovrh, Modriča i Rama; tri u Dalmaciji: Visovac, Makarska, Zastrog; i jedan u Slavoniji: Velika. Broj fratara se u pojedinom samostanu kreće oko 6-7.

Izvještaj biskupa fra Franje Baličevića upućenog 1591. godine Svetoj Stolici, pruža statističke podatke o samostanima Redodržave Bosne Srebrne, prema kojem je u samostanu u Rami boravilo 6 otaca, 2 laika i 2 klerika.¹⁴

U svojoj knjizi¹⁵, fratar Donat Fabijanić spominje samostan u Rami: "*...veli, da je god. 1598. bio uzgor¹⁶ ...*"¹⁷.

U izvještaju o stanju svoje biskupije, poslanog Svetoj Stolici 1626. godine, makarski biskup fra Bartolomej (Bariša) Kačić, uz opis četiri samostana makarske biskupije, spominje i samostan u Rami¹⁸: "*Ovim samostanima pridodaje se peti, i to je Rama, koja zapravo spada na duvanjsku biskupiju, koja (kako vele) nema svoga pastira. U ovom samostanu ima deset svećenika, četiri klerika, jedan laik, petnaest mladića. Ima četiri župe: dvije u Dalmi ili Duvnu gdje ima 200 kuća, treća u Livnu, gdje je otprilike 150 kuća, četvrta u Rami koja ima 60 kuća. Ima dvije crkve, jednu u Livnu, a drugu u Roškom Polju. Ovaj samostan zajedno sa župama administrira makarski biskup, budući da mu je to preporučio administrator Bosne radi blizine.*"¹⁹

¹⁰Preuzimajući navedeni podatak od ljetopisca Santovskog, imena fratara spominje fra Petar Bakula. (Petar Bakula, *I Martirii della missione francesca osservata in Ercegovina*, 1862.)

¹¹"*... nadpis, koga sada žalibože nije u životu, jerbo je ne pomnjom o. Andrije Glavadanovića pri građi župskog stana uništen, ...*" (Vladić, Jeronim, 1882., str. 38.)

Posmrtni ostaci ubijenih fratara pokopani su u zajedničkoj grobnici kod lijevih ulaznih vrata sadašnje crkve. (Fra Lucić, Ljubo: *Rama kroz stoljeća, Rama-Ščit*, 2002., str. 25.) Zajednička grobnica fratara, danas, nije vidno obilježena nadgrobnom pločom, niti je naznačen njezin položaj. (op. E. Softić)

¹²Naime, djelovanje fra Andrije Glavadanovića veže se za period 1828.-1860. U *Popisu svećenika koji su djelovali u Rami od 1700. do danas* (Fra Lucić, Ljubo, *Rama kroz stoljeća, Rama-Ščit*, 2002., str. 60.-68.), ime fra Andrije se veže za 1828. godinu, a spominje se kao učesnik kapitula održanog 30. srpnja 1860. godine u fojničkom samostanu. (Baltić, Jako, *Godišnjak od događaja crkvenih, svietskih i promine vremena u Bosni / Jako Baltić, priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao Andrija Zirdum/ - Sarajevo, Zagreb, 2003., str. 298.)*

¹³Gonzaga, Francesco, *De origine seraphicae religionis Franciscanae eiusque progressibus, de Regularis observantiae institutione, forma administrationis ac legibus, admirabilique eius propagatione. F. Francisci Gonzagae eiusdem religionis ministri generalis ... opus in quatuor partes diuisum. Earum quid unaquaeque contineat, sequens pagina indicabit. Romae, 1587. (Romae : ex typographia Dominici Basae, 1587.), str. 515.*

¹⁴Jelenić, 1990., II. svezak, str. 127.-128.

¹⁵Fabianich Donato, *Storia dei Frati Minori dai primordi della loro istituzione in Dalmazia e Bossina*, vol. I., Zadar, 1864., str. 277.

¹⁶**uzgor** *pril.etnol.reg.* 1. naviše, nagore, prema gore 2. uspravno [postaviti ~] *opr.*: nizdol (Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskog jezika*, 3. prošireno izd., Zagreb, 1998., str. 1279.)

¹⁷Vladić, Jeronim, 1882., str. 38.

¹⁸U periodu 1618.-1625. godine Sveta Stolica je administraciju bosanskom biskupijom bila povjerila skradinskom biskupu. (Vladić, 1882., str. 40.)

¹⁹fra Lucić, 2002., str. 25.; Vladić, 1882., str. 38.-39.; fra Vladić Jeronim se poziva na izvor: Daniele Farlati, *Illyricum Sacrum*, Venedik, Vellimi IV, 1769., str. 195.

Fra Pavao iz Rovinja, *generalni vizitator*²⁰, posjetio je 1640. godine Ramu i u ramskom samostanu predsjedao izboru novog starješinstva Bosanske provincije. Za provincijala je izabran fra Martin Nikolić iz Rame. Sačuvano je njegovo pismo, koje je nakon izbora, poslao *Propagand*²¹ u Rim.²²

Godine 1650., sradinski biskup fra Petar Posilović, je, izbjegavši ratne sukobe²³, boravio u ramskom samostanu.²⁴

Godine 1653., samostan je opljačkan i tada je stradalo nekoliko franjevac: *“...a samostan poharaše, porobiše i sve što su boljega i ljepšega i skupocjenijega mogli poneti, odnesoše, tako da je ovaj samostan ostao pust kao špilja, iz koje se pred zimu odsele razbojnici na ziminu...”*²⁵

Duvanjski biskup fra Marijan Maravić, godine 1655., piše *“da je u njegovoj biskupiji manastir sv. Petra u Rami najskrajnji i da služi malobrojne kršćane u okolici manastira, gdje je 600 kršćanskih duša a kuća i obitelji samo šezdeset.”*²⁶

Godine 1659., turske vlasti su optužili imotske fratre da su "kopali neko blago", a globu od 150.000 jaspri (= 311 cekina) morali su platiti imotski, fojnički, ramski, kreševski i sutješki samostan. Sam ramski samostan je morao platiti 80.000 jaspri²⁷ globe.²⁸

Turci su 1662. godine ubili gvardijana ramskog samostana fra Bernardina Galijaša²⁹. O stanju crkve iz 1662. godine piše: *“... potrebno biješe, da se popravi i iz vana i iz nutra starodavna crkva, koja je već bila spala na najdonje grane ruševimani prietila.”*³⁰

Za vrijeme gvardijana fra Andrije Sovićanina, a na traženje provincijala fra Jure Šabića (rodom Ramljaka), godine 1666. popravljena je zgrada crkve i pokrivena novim krovom³¹.

U sinjskom arhivu stoji podatak da je u požaru stradalo sve crkveno ruho *“tri stotine samih misničkih odora, medj kojim jedna sva od suha zlata spletena, da ko skovana ostoijke bi stala.”*³² Zgrade su ubrzo opet podignute, a fra Jeronim Vladić piše³³, pozivajući se na

²⁰ generalness vizitator-on pohađa provinciju ispred uprave Reda prije kapitula da bi upoznao potrebe osoblja i Provincije i predsjedavao izboru novog starješinstva (Bogdanović, fra Marijan, Ljetopis kreševskog samostana (1765.-1817.), Rječnik nepoznatih riječi, Sarajevo, 1984., str. 306.)

²¹ Jedan od najviših ureda Katoličke crkve. Ovdje se misli na kongregaciju za misije zvanu “ Sv. kongregacija za širenje vjere” (S. Congregatio de propaganda fide), prema tome, kraće: Propaganda. Benić i drugi to prevode: Sv. Skup. (Benić, Bono, Letopis sutješkog samostana, 2003., poglavlje: *Rječnik nepoznatih riječi*, str. 354.)

²² *“Postao sam provincijal ove siromašne provincije; izabran sam općenito u miru i jedinstvu od svih poštovanih otaca, a bilo je zaključeno jedinstvo i mir između cijele provincije... Iz Rame 30. lipnja 1640. fra Martin porovincijal Bosne Srebreničke”.* Fra Lucić, 2002., str. 27. (izvor Mandić, Dominik, Franjevačka Bosna, Rim, 1968.)

²³ Kandijski rat (1645.-1669.); ratne operacije bile su uglavnom vođene između Mletačke republike i Osmanskog carstva.

²⁴ Vladić, 1882., str. 45.-46.

²⁵ Vladić, 1882., str. 47.-48. (preuzeto iz Arhiva sutješkog samostana)

²⁶ fra Vladić, Jeronim, Urežnjaci iz Rame (prvi put objavljeno u listu Vrhbosna u Sarajevu, 1920. i 1921.) Franjevački samostan Rama, Zagreb, 2001., str. 16.

²⁷ “ 6 jaspri sačinjavalo je jednu paru, a 40 para 1 groš. Mletački je cekin u to doba vrijedio 482 jaspri, što znači da je ramski samostan tom prigodom morao platiti 165 mletačkih zlatnika globe.” (Batinić, Mijo Vjenceslav, Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka, II., Zagreb, 1883., str. 134.)

²⁸ fra Lucić, 2002., str. 30. (preuzeto iz Lašvanin Nikola, Ljetopis, 2003., str. 269.)

²⁹ Vladić, 1882., str. 50. (preuzeto iz: Liber archivalis Provinciae Smi. Redemptoris u Sinju. Mss.-Matas: Prvo izvješće itd. str. 14.)

³⁰ Vladić, 1882., str. 51.

³¹ Vladić, 1882., str. 51.

³² “...U zapisniku gvardijana ramskog samostana štono se čuva u sinjskom arhivu, već od godine 1667-1672. ne zna se, tko je bio gvardijanom. U onom izvadku Matasovu, što mi ga posla v.č. o. Stjepan Zlatović stoji zapisano: 1667. Gvardijan ne zna se. 1669. N.N. 1672. Gvardijan Ante Ilijić, koj se odreče, a nastupi Grga od Drežnice. Iz čega ovako nagađamo: Samostan je u Rami po drugi put morao izgoriti 1667. i pošto je poleg misli g. Matasa sprženo sve, što se je u crkvi nalazilo... ... Nam se ovo čini najvjerojatnije: jerbo da je ovaj požar bio 1670., nebi uprav govoreć, uznav u obzir one okolnosti, bilo moguće tih sgrada kroz dvie godine, da bi se opet u njih moglo osoblje smjestiti...” (Vladić, 1882., str. 51.-53.)

Arhiv Propagande, da se u ramskom obnovljenom samostanu već 1673. godine sastalo pokrajinsko starješinstvo, i poslalo 8. rujna 1673. godine izvještaj u Rim o teškim progonima u Bosni.

Godine 1674., u ramskom samostanu je djelovao "viši naukovni zavod"³⁴, a iz Rame se, 25. prosinca 1681. godine³⁵, Propagandi obraća provincijal fra Andrija Šipračić zahtjevom³⁶ da u ramskom samostanu obuče *novaka*³⁷, što upućuje na zaključak da je u Rami, u to doba, bio *novicijat*³⁸.

Ramski fratri nastojali su naučiti čitati i pisati pripadnike svoje župe, u čemu su imali uspjeha, o čemu svjedoči pismo provincijala Bosne Srebrene fra Ante Gabeljaka upućeno *Propagandi* 6. veljače 1685. godine: " ...u Bosni ima više žena i čobana koji znaju čitati i pisati, što će se jedva naći u zadarskoj biskupiji."³⁹ U Rami će nakon paljenja samostana 1687. godine i iseljavanja fratara i stanovništva u područje Sinjske krajine, školstvo potpuno propasti sve do 1863. godine kada se ponovo otvora škola za dječake.⁴⁰

U Ogramićevom⁴¹ (Olovčićev) popisu iz godine 1675., u Bosanskoj provinciji je bilo 19 samostana: Fojnica, Rama, Imotski, Zaostrog, Živogošće, Makarska, Visovac, Kreševo, Sutjeska, Visoko, Olovo, Srebrenica, Tuzla, Gradovrh, Velika, Požega, Našice, Modriča, Budim i 375 franjevaca, dok je u Rami te godine bilo 860 vjernika.⁴²

Fra Martin Nedić piše da je 1679. godine Bosna Srebrena "imala 150 župa, 200 crkava i 500.000 katoličkih duša." Tada je u ramskom samostanu sv. Petra bilo 30 redovnika, a samostan u to doba nije imao drugih župa.⁴³

Godine 1682., samostan je ponovo izgorio u požaru. O tom požaru, fra Nikola Lašvanin piše⁴⁴: "...*Za ovoga , 1682. 15. oktobra, izgori vas manastir u Rami, i crkva i sakristija, i opet se do kapitula*⁴⁵ *vas iznova ogradi, lipši i veći.*"

Pozajmicom⁴⁶ od bega Kasumovića (spahija Kasum iz Kasapovića, kod današnjeg Novog Travnika), te sakupljanjem priloga na raznim stranama, franjevci su za tri godine (do 1684. godine) uspjeli podignuti novi samostan.

Godine 1687., u jeku *Bečkog rata* (1683.-1699.)⁴⁷, na nagovor mletačkog providura Antuna Zena, franjevci, zajedno s dijelom katolika, napuštaju Ramu i sele se u Cetinsku

³³ Vladić, 1882., str. 54. (poziva se na izvor *Arkiv vjeroplođničin vol. II ad an. 1674. die 22/1.*)

³⁴ "...*ovdje je smješteno više nego studium i sam novicijat... od poznatih nam ove godine biše ovi: o. Grga Odričević, gvardian, o. Andrija Sovićanin, lector iliti profesor, o. Ivan Anić, učitelj novaka i profesor liepih umjetnosti.*" Vladić, 1882., str. 54.-55. (poziva se na izvor *Arkiv vjeroplođničin vol. II ad an. 1674. die 22/1.*)

³⁵ Nikić, Andrija, *Regesta Kongregacije "De propaganda fide, u Nova et vetera, sv. 1.-2., Sarajevo, 1988., str. 239.*

³⁶

³⁷ *novak*, novi učenik, član kakve zajednice i sl. (Anić, 1998., str. 637.)

³⁸ *novicijat*, razdoblje u kojem se priprema i iskušava onaj koji želi stupiti u crkveni red (Anić, 1998., str. 638.)

³⁹ Jelenić, Julijan, *Kultura i bosanski franjevci I*, Fototip izdanja iz 1912. godine, Svjetlost, Sarajevo, 1990. godine, str. 211.

⁴⁰ fra Lucić, 2002., str. 34.

⁴¹ Provincijal Bosne Srebrene fra Franjo Ogramić (1658.-1661.)

⁴² fra Lucić, 2002., str. 34.

⁴³ fra Nedić, Martin, *Stanje redodržave Bosne Srebrene, Đakovo, 1884., str. 63.-64.*

⁴⁴ Lašvanin Nikola, *Ljetopis; priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao Ignacije Gavran, Sarajevo, Zagreb, Synopsis, 2003., (Čakovec, "Zrinski")*, (biblioteka Iz Bosne Srebrene), str. 259.

⁴⁵ naredni kapitul je održan 1684. godine u franjevačkom samostanu u Kreševu (op. E. Softić)

⁴⁶ Dug je iznosio 1700 groša i nije bio u potpunosti isplaćen, a ramski fratri su odselili u Dalmaciju. Obavezu vraćanja duga preuzeo je franjevački samostan iz Fojnice. Godine 1724. isplatili su Kasumu i kamate u iznosu od 180.000 jaspri. Fojnički samostan morao je uz to još plaćati porez (džulus) na ruševine ramske crkve i samostana sve do 1836. godine. (Fra Lucić, 2002., str. 44.-46.)

⁴⁷ Rat između Austrije i Turske (Bečki rat). Iz Bosne se iselio veliki broj katolika u krajeve oslobođene od turske vlasti (Slavonija, Dalmacija). Također su i franjevci prisilno napustili brojne samostane, koji su potom porušeni i zapaljeni: Modriču 1685. godine, Ramu, Srebrenicu i Olovo 1687. godine, Gradovrh i Visoko 1688. godine, Donju Tuzlu 1690. godine. Broj katolika sveden je na manje od dvadeset hiljada, s kojima je osalo tridesetak franjevaca. Iz Bosne i Hercegovine se iselilo, prema nekim procjenama, više od sto hiljada katolika. Tome je pridonio i pohod Eugena Savojskog na Sarajevo 1697. godine. Karlovačkim mirom 1699. godine uređeno je da

krajinu. Mletački vojnici su zapalili crkvu, samostan i mnoge kuće u Rami, da se Turci ne bi njima koristili. Franjevci su sa sobom ponijeli neke dragocijenosti, među kojima i *Gospinu sliku*, koja se danas nalazi u franjevačkoj crkvi u Sinju.

Za vrijeme 17. stoljeća, sve do svoje selidbe 1687. godine, ramski su franjevci djelovali, osim u Rami, također i u livanjskom, duvanjskom i skopaljskom (bugojanskom) kraju. Početkom 17. stoljeća, broj se katolika u ramskoj župi kretao oko 1.200. Nakon 1687. godine, za preostale katoličke vjernike ramske kotline duhovno su se brinuli franjevci fojničkog samostana.

Prema izvještaju papinog izaslanika fra Ivana Krstitelja de Vietri-ja, poslanog Svetoj Stolici 1708. godine, Rama je bila župa fojničkog samostana i pripadala je Bosanskoj provinciji.⁴⁸

Novčane svote prikupljene od *lemozina*⁴⁹: " *God. 1712. oktobra 23. bi gvardijan u Fojnici fra Augustin Jajčanin. Dade (lemozine) Ramski pro prima vice 12.000 jaspri, pro secunda vice 1.000, pro tertia vice 1.600. ...još se za Ramu kaže da je ramski kapelan otac Jaranović u decembru 1712. dao u manastir lemozine 2.000 jaspri ...svjedoče da je i u Rami i u Livnu i u Duvnu i u Vinici bilo brojno pučanstvo, koje je moglo u ono vrijeme, oskudno novcem, doprinijeti ovolike svote.*"⁵⁰

U prvoj polovici 18. stoljeća fratri iz fojničkog samostana, kao i fratri iz Dalmacije, koji su povremeno dolazili i obavljali svećeničke dužnosti na području Rame, nisu imali stalnog boravišta, nego su išli od jednog sela do drugog. U 18. stoljeću broj katolika se povećavao: prema popisu iz 1744. godine bilo ih je 857⁵¹, a godine 1862. njihov broj se povećao na 1.167, te 1798. na 1.957. Fra Jeronim Milasović iz Proslapa imenovan je 1773. godine za župnika u Rami i stanovao je ispočetka kod svoje rodbine, a sljedeće godine izgrađena je kuća za župnika, kapelana i ukućane u proslapskom zaseoku Nikolići. Od 1773. godine ponovno su se vodile matične knjige⁵², župna je kuća opstala do 1864. godine, kada je na istom mjestu izgrađena nova.

Počev od 1774. godine, često se slavila misa na ruševinama stare ramske crkve ili u blizini župne kuće u koju su često dolazili biskupi i dijelili krizmu. To se događalo 1776., 1779., 1782., 1785., 1797., 1800., 1806., 1809., 1812., 1818., 1821., 1824., 1828. i sljedećih godina. Fra Jeronim Vladić daje tumačenje prepisa *potpunog oprosta* sačinjenog 1779. godine, a koji se sačuvao kod biskupa fra Paškala Vujičića: "Godine 1779., 26. rujna udijeljen je ramskoj crkvi, u mjestu Ščit(ovo) vječiti potpuni oprost onima koji 8. rujna⁵³ posjete ovu crkvu te se ispovijede i pričeste"⁵⁴. Na taj način, mjesto i lokalitet ramske crkve i samostana postali su mjesta hodočašća.

Stanovništvo župe sve više se povećavalo. Iz izvještaja koji je biskup fra Grgur Ilijić poslao u Rim 1798. godine, saznajemo da je u ramskoj župi bilo 258 katoličkih kuća s 1.957 duša⁵⁵.

Uz veliko nastojanje fra Franje Franjkovića, dio zemljišta, koje je bilo u vlasništvu bega Muharema Dugalića, franjevci su 15. rujna 1855. godine od njega uspjeli otkupiti "za 80 zlatnih dukata, 10 šovrana (svaki po 3 dukata=30 dukata) i šest cvancika, a troška, dok se

granica Bosne prema Austriji bude rijeka Sava, a prema Dalmaciji planina Dinara. Franjevačka provincija Bosna Srebrena se tada prostirala na području tri države. (Jelenić, 1990., II. svezak, str. 687.)

⁴⁸ Jelenić, 1990., I. svezak, str. 171.-174.

⁴⁹ *lemozina* (tal) novčani prilog što se skuplja za crkvu poslije mise, milodar (Anić, Vladimir, Rječnik hrvatskog jezika, 3. prošireno izd., Zagreb, 1998., str. 482.)

⁵⁰ fra Vladić, Jeronim, *Urežnjaci iz Rame*, 2001., str. 18.

⁵¹ Prema izvještajima apostolskog vikara fra Pavla Dragičevića Kongregaciji za širenje vjere, 1744. godine u župi Rami bile su 83 kršćanske kuće s 857 duša.

⁵² čuvale se u samostanskoj knjižnici i izgorjele u požaru 13. srpnja 1942. godine

⁵³ svetac Male Gospojine

⁵⁴ Vladić, 1882., str. 91.

⁵⁵ Vladić, 1882., str. 91.

oprave izbaviše 421 ½ groša⁵⁶, a “*preostatak starog samostanskog posjeda.... 27. svibnja 1857., za 1014 groša.*”⁵⁷

Do Božića 1855. godine, izvršeni su pripremni radovi raščišćavanja ruševina stare samostanske zgrade, iskopane jame i u njima pripremljeno, zagašeno vapno (“*...priugostovljen bude kreč i snešen u rovove...*”) i deponirano 500 brvana i greda za gradnju samostanske zgrade.⁵⁸

Fra Pavo Vujičić, rodnom iz Imotskog, je nastavio radove obnove ramskog samostana. Na dobro sačuvanim temeljima starog samostana, 16. srpnja 1856. godine izgrađen je bio podrum od kamena. Nakon toga, ozidan je prvi kat samostana, dok je drugi kat bio napravljen od drvene građe⁵⁹. Iste godine, do jeseni, samostan je bio pokriven drvenom šindrom, a sljedeće su godine bili dovršeni radovi u dvanaest soba, kuhinji i župnom uredu. Fra Pavao je doveo imotske zidare za izvođenje zidarskih radova, dok su lokalni majstori, pod nadzorom imotskog tesara Luke, uradili drvenu konstrukciju. Fra Pavo Vujičić se u jesen 1857. godine nastanio na prvom katu “*...bojeć se, da nije prizemlje još posve suho, jer su zidovi od mekog kamena, a debeli su jedan metar.*” Radovi obnove samostana koštali su “*...oko 39 ½ kesa=groša 19.250. Župljani što u gotovu novcu, što u marvi dadoše groša 7.500. Ove godine 1857. načine hambar=žitnicu i prostranu štalu za konje i govoda i ogradi prostrano dvorište, u šta je sve potrošeno groša 1890 ...*”⁶⁰

Godine 1870., u Rami je živjelo 2.796 stanovnika⁶¹, nastanjenih u 610 kuća, a župu su opsluživala tri svećenika, a potreba za izgradnjom crkve se povećala.

Godine 1863., franjevci su na Šćitu utemeljili pučku školu, a u tu je svrhu korištena jedna samostanska prostorija. Potom je, 1865. godine, podignuta jedna brvnara, a 1876. godine, izgrađena je prikladna školska zgrada, koja je ostala u upotrebi duže vremena.⁶²

Kad je bivši bosanski provincijal fra Anto Vladić, koji je 1863. godine postavljen za župnika na Šćit, zatražio ferman (dopuštenje) za gradnju crkve, odmah je započeo pripreme radove oko njezina podizanja.⁶³ Procijenio je da će gradnja crkve stajati 20.000 groša. Franjevci su dopuštenje za izgradnju crkve dobili 1872. godine.⁶⁴

⁵⁶ fra Vladić, Jeronim, Urežnjaci iz Rame, 2001., str. 35. (preuzeto iz: *Libar od kase manastira sv. Duha u Fojnici pag. 17.*)

⁵⁷ Vladić, 1882., str. 98. (preuzeto iz: *Libar od kase manastira sv. Duha u Fojnici pag. 17.*)

⁵⁸ Fra Franjo se prilikom tih radova prehladio i umro na proljeće 1856. godine. (fra Vladić, Jeronim, 2001., str. 35.)

⁵⁹ Na starim fotografijama samostana, vidljivo je da je cijela fasada samostana bila ožbukana.

⁶⁰ fra Vladić, Jeronim: 2001., str. 35.-36.

⁶¹ Ramska župa imala je 1813. godine 2.782 katolika, 1877. godine 3.102, a 1935. godine 5.138. Godine 1814., od kuge je u Rami oko 1.000 ljudi. Župa je 1991. godine brojala 3.500, a danas u njoj živi 3.193 župljana.

⁶² Time su ramski franjevci prosvjetni rad izravno uključili u svoje dušobrižničko djelovanje.

Prilikom posjete fra Paška Vujice, vizitatura apostolskog u Bosni, samostanu Kraljeva Sutjeska, 5. ožujka 1868. godine, održan je skup franjevaca na kojem se, između ostalog, raspravljalo o reformi osnovnog školstva. Uz druge, brojne zaključke, zauzet je stav da se što prije izgrade školske zgrade u: Busovači, Brestovskom, Bučićima, Orašju, Ivanjskoj, Ljubunčiću, Rami, Neretvi-Pothumu, Osovi, Plehanu, Brodu, Derventi, Potočanima, Garevu, Vidovicama, Brčkom, Tuzli i Domaljevcu. (Jelenić, 1990., II. svezak, str. 333.-335.)

⁶³ “*On je odmah sljedeće godine 1864. dao spaliti dvije krečane o svom trošku, a župljani su kreč badava prenijeli, te je sasut u jedan rov ondje, gdje je sada kačara=pecara. Svakom bi prigodom pribavio po koje krupno drvo, gredu i slago na jedno mjesto, te dobro pokrio slamom, da ne trune, a kad ih je mnogo nabralo, od njih je onako neotesanih načinio jednu sudurmju, u koje je slago drugo brvno i grede, da ne kisnu i ne trunu. Sljedeće je godine u šljiviku na močvarnom mjestu iskopo dug, širok i dubok rov, prizidavši ga na mjestu po srijedi, da ne bi nabujala zemlja rastiskla duvarova, i u nj sasuo do 200 tovara kreča i pokrio ga zemljom i busjem, ko i onaj prijašnji. Još je raspitivo domaće majstore i zidare, gdje je najbolji kamen, te je iz svakog mu označenog mjesta dovuko po nekoliko komada za kušamu, i ostavio ga i ostavio ga kroz cijelu zimu neka kisne, i mrzne, da vidi, koji će najbolje odoljeti kiši i mrazu. ...*” (fra Vladić, Jeronim, 2001., str. 41.)

⁶⁴ za vrijeme Ab-ul-Aziza, sultana Otomanskog carstva (1861.-1876.)

Na svetkovinu sv. Ante, 13. lipnja 1873. godine, položen je temeljni kamen za šćitisku crkvu. Radilo se sve do 6. listopada 1873. godine, a zidovi su bili izgrađeni u visini od 1 m.⁶⁵ Zbog pomanjkanja sredstava potrebnih za gradnju, radovi su morali biti prekinuti. Fra Anto Vladić je 1877. godine, u podrumu, sakrio i zakopao 50.000 groša, koje je, u jesen iste godine, njegov nasljednik fra Jozo Ćurić upotrijebio za kupovinu građevinskog materijala za izgradnju crkve.

Austrijska je vojska stigla u Ramu 4. listopada 1878. godine.

U periodu od 6. svibnja 1879. godine, pa do 6. listopada 1879. godine, 17 majstora zidara, predvođeni Jurom Radošem, je radilo na zidanju crkve, uz fizičku pomoć⁶⁶ vjernika župe, a utrošeno je 32.890 groša. U periodu od 7. svibnja 1880. godine, pa do 11. listopada 1880. godine, 14 majstora zidara, predvođeni Jurom Radošem, je nastavilo gradnju crkve, i te godine potrošeno je 30.030 groša. Car Franjo Josip darovao je za gradnju crkve 1.500 forinti, njegova strina, Ana Marija Pia, 200 forinti⁶⁷, dok je Zemaljska vlada dala 500 forinti. Završeni su bili radovi zidanja sva četiri vanjska zida crkve, 12 stupova sa svodovima. Za zidanje zidova srednje lađe i pokrivanje crkve 1881. godine je utrošeno 26.496 groša.⁶⁸

Crkva je imala bazikalno rješenje, tri lađe koje je dijelilo dvanaest osmokutnih kamenih stupova, i bila je duga 34, a široka 17 m. Imala je četiri sporedna oltara i troja vrata. Prednja fasada izrađena je od tesane munjike. Ne postoje sačuvani tragovi projekta ili nacrt. Fra Antun Vladić je, na temelju onoga što je vidio u inozemstvu, a naročito u Italiji, zajedno s fra Josipom Ćurićem upravljao gradnjom, a pomagao im je savjetima i fra Jeronim Vladić. Kamen je dovožen s Grebena u Varvari i s Kozara. Radove je predvodio majstor Jure Radoš, a nakon njega Ivan Božić, obojica iz Travnika.

Kao uspomena na gradnju, postavljena je na lijevom zidu kod ulaznih vrata ploča na kojoj je pisalo: NA SLAVU BOŽJU I POŠTENJE BL. DJ. MARIJE S POMOĆJU NJEG. VELIČANSTVA CARA FRANJE JOSIPA I. I NASTOJANJEM M.P.O. ANT. VLADIĆA S PUKOM SAGRADI O. JOSIP ĆURIĆ 1880.

Rama je 1882. godine proglašena *rezidencijom*⁶⁹, dok je u pravom smislu samostanom deklarirana 1939. godine⁷⁰.

Godine 1893., majstori Dalmatinci radili su na uređenju unutrašnjosti crkve, a Kuprešaci su stavljali novi limeni krov. Dovršen je i toranj, visine 39 m, a na Svisvete iste godine vrhbosanski kanonik dr. Andrija Jagatić blagoslovio je ramsku crkvu i De Rohdenovu sliku. Oko 1880. godine, fra Anto Vladić je nabavio zvono lijevano u Mlecima, teško 110 kg, dok su 1898. godine u Ljubljani lijevana tri zvana: jedno je bilo teško 630, drugo 305, a treće 189 kilograma.⁷¹

Fra Jerko Pavelić je napravio glavni oltar 1903. godine, a nadbiskup Stadler posvetio crkvu 15. kolovoza iste godine. Iako su pređašnji samostan i crkva bili posvećeni sv. Petru apostolu, zbog značenja Gospine slika, patronom je postalo Gospino Uznesenje.

Zbog povoljnog financijskog položaja, u kojem se ramska zajednica nalazila početkom 20. stoljeća, 1913. godine je odlučeno da se gradi novi samostan, za koji se mislilo da je trebao koštati do 25.000 kruna. Godine 1914., bio je pribavljen materijal, nađeni

⁶⁵ fra Lucić, 2002., str. 84.

⁶⁶ „...Narod je najradosnije pomogo dovlačeć materijal i irgetujuć uz majstore, koje je narod plaćo ovako: općina Rumboci i Varvara 2 irgeta. Proslap i Kovačipolje 2. Orašac i Višnjani 2. Jaklići, Ripci, Lapsuni, Družinovići, Šlimac 2. Sopot, Podbor, Ploča, Mluša 2.” (Vladić, Jeronim, 2001., str. 48.)

⁶⁷ „...koji su pišćevom i onda podkonsula u Livnu g. Josipa Dragomanovića inicijativom izprošeni...” (Vladić, 1882., str. 103.-104.)

⁶⁸ (Vladić, Jeronim, 2001., str. 48.)

⁶⁹ **-rezidencija-** (gostinjac, hospicij) redovnička kuća koja nema status samostana (Benić, Bono, Letopis sutješkog samostana, 2003., poglavlje: *Rječnik nepoznatih riječi*, str. 358.)

Na kapitulu Bosanske provincije, održanom 2. kolovoza 1882. godine u fojničkom samostanu, general Reda Bernardin Romantino je, između ostalog, naredio da „...kao Krajina, tako Jajce i Rama, budu *residentie independantes* davši jim najbolje župe, ...” (Baltić, 2003., str. 424.-425.)

⁷⁰ „Na provincijskom kapitulju 1939. godine, Rama je, uz Sarajevo i Visoko, proglašena samostanom, a za prvog gvardijana imenovan je fra Anto Perković...” (fra Lucić, 2002., str. 102.)

⁷¹ fra Lucić, 2002., str. 86.

su majstori, franjevci su počeli izgradnju novog samostana po nacrtu poduzetnika i graditelja Franje Holza⁷² koji je za rješenje ulazne fasade bio inspiriran fasadom Franjevačke gimnazije u Visokom. Početkom aprila počeli su radovi, a istovremeno se vadio kamen "munjika". Majstore iz Imotskog predvodio je Marko Rako, a pomoćni radnici su bili odabrani među stanovništvom ramske župe. Zbog početka Prvog svjetskog rata, završeni si bili samo podrumski zidovi i postavljene stropne grede. Novac koji je proračunat za izgradnju cijele zgrade je bio potrošen. Uz novčanu pomoć ostalih samostana od po 300 kruna, 1917. godine završio se prvi kat samostana. Fra Franjo Jukić je 1920. uspio dovesti zgradu pod krov, jer je to bilo pogodno doba za gradnju. Jedan majstor radio je za 4 kg žita, dok je 1914. godine trebalo platiti 50 kg žita za jednog majstora. Godine 1921., zidane su pregrade i izmijenjene drvene grede, a 1930. godine, uz zajam od 50.000 dinara uzet od banke, napravljeni prozori i vrata, a samostanska zgrada konačno dovršena. Provincijal fra Josip Markušić je 4. studenog 1930. godine blagoslovio kuću i tada je nova samostanska zgrada useljena.⁷³

Crkva je zapaljena 13. srpnja 1942. godine, za vrijeme Drugog svjetskog rata. Tada su stradale sakristija i knjižnica, vrijedne umjetničke slike i filigranski kaleži dvojice majstora iz Fojnice i Jajca kao i više drugih kaleža, a izgorjeli su brojni arhivski dokumenti (vrlo stare matice), prepisi iz Ahiva apostolskih vikara u Bosni, numizmatička zbirka i vrijedne knjige. Danas postoje matične knjige u prepisu od 1884. godine.

Za vrijeme Drugog svjetskog rata, u veljači 1943. godine, jedna je bomba⁷⁴ pogodila samostan, ali nije eksplodirala.

U jesen 1943. godine, tri ramska fratra su izgradili drvenu baraku koja je služila kao crkva. U proljeće 1944. godine, majstor Ilija Cvitanović, kojem su pomagali Luka Tomić sa Šćita, i Ivan Pavlović iz Jaklića, uz ostale majstore, su sagradili veću drvenu baraku koja je kao crkva služila sve do 20. lipnja 1956. godine, kada je srušena radi otpočinjanja radova na obnovi crkve. Bila je duga 27, a široka 11 m, a za "svetište" su iskorištene ruševine zapaljene gospodarske zgrade. Izbijen je jedan zid koji se naslanjao na baraku. U tom prostoru je, osim oltarskog prostora i svetišta, napravljena i sakristija iza oltara, a nad sakristijom kor za pjevače. Baraka je imala dva reda drvenih stupova. Zato je i dobila naziv "bazilika". Baraka je pokrivena krovnom ljepenkom. Na pročelju barake nacrtan je franjevački grb i postavljen natpis: "Ovo je kuća Božja i vrata nebeska".⁷⁵

Sa uspostavom nove vlasti, izvršeno je registriranje uništenog i izgubljenog i procjena ratne štete u Rami, jer se očekivalo da će Jugoslavija dobiti reparacije od pobijeđenih sila. Kao registriranu ratnu šteta za samostan i crkvu na Šćitu, gvardijan je zapisao: "knjižnica, crkveno ruho i namještaj 30 milijuna, muzejske stvari 2,631.000 dinara, matice i arhiv 200.000, kućni namještaj u samostanu i u dvije kuće na Draševu 800.000, stoka 318.000 dinara, zgrade i crkva 22.631.000, živežne namirnice 30.000, stočna hrana 125.000 dinara, vino i rakija 350.000 dinara, gospodarski strojevi i alat 74.000, gotov novac 90.000, i ostalo. Ukupno 47.163.000. Povjerenstvo za štetu u Prozoru priznala je sumu od 44.413.000 dinara"⁷⁶.

Godine 1949., radove raščišćavanja unutrašnjosti spaljene crkve je inicirao i njima rukovodio gvardijan fra Jerko Petričević: srušeni su poprečni zidovi i stupovi, sav kameni materijal iznesen van crkve, zvona podignuta na zvonik i izvršeno pokrivanje zvonika daskom.⁷⁷

⁷² Franjo Holz je također izvodio radove dovršenja franjevačke crkve u Gorici (program je bio: izgraditi iznad postojećih nosača svodove od armiranog betona, prikladno popločati crkvu, izvesti zidne i stropne dekoracije i podići drugi, sjeverni zvonik) prema projektu Josipa Vančaša iz 1903. godine.

Također je, 1913. godine, prema nacrtima Franje Holza, izvedeno proširenje zgrade Franjevačke gimnazije u Visokom.

⁷³ fra Lucić, 2002., str. 100.-101.

⁷⁴ Bombu, težine 100 kg, su demontirali partizani, a njezino eksplozivno punjenje je upotrijebljeno za rušenje mostova na Neretvi. (fra Lucić, 2002., str. 135.; preuzeto iz: Ljubo j. Mihić, Bitka za ranjenike, Prozor, 1978., str. 316.)

⁷⁵ fra Lucić, 2002., str. 143.-144.

⁷⁶ fra Lucić, 2002., str. 152.

⁷⁷ fra Lucić, 2002., str. 162.-163.

U proljeće 1955. godine, fra Jerko Petričević je, pripremajući se za obnovu crkve, zagasio "preko dva vagona kreča". Projekt za obnovu crkve, u Mostaru, je uradio inženjer fra Pijo Nuić. Sa poduzetnikom Ilom Juričićem sa Šćita, fra Marijan Brkić je, 17. lipnja 1956. godine, sklopio ugovor za izvođenje radova na crkvi, a tri dana kasnije su otpočeli radovi: izvršena je dekompozicija zidova crkve i stare sakristije, a materijal složen i sortiran za njegovu ponovnu ugradnju. Prve godine obnove, stanovništvo župe je dalo novčani godišnji prilog od po 1.000 dinara po domaćinstvu, te pomagalo kao fizička radna snaga (oko 2.000 nadnica). Župljani su očistili i složili sav kameni materijal, dovukli sav potrebni pijesak i šljunak za beton, usjekli svu potrebnu drvenu građu. Odustalo se od bazilikalnog rješenja i primijenjeno je rješenje sa jednovodnim drvenim krovštem pokrivenim crijepom iz Kikinde. Ovi radovi su bili završeni 4. listopada 1956. godine, a crkva službeno otvorena 4. studenog 1956. godine, svečanom misom, kojom je koncelebrirao kustos Bosanske provincije, fra Vlado Karlović. Izvedeni radovi su bili finansirani priložima Udruženja katoličkih svećenika od 200.000 dinara, zajmom Provincije bosanskih franjevaca od 250.000 dinara, te zajmom od 1.500.000 dinara koji je odobrilo provincijalno starješinstvo.⁷⁸

Godine 1957., na crkvi su postavljeni prozori od katedralnog stakla⁷⁹, postavljeni su bočni oltari, klupe, izgrađena korska galerija, betoniran crkveni pod, popravljen toranj, a samostanska zgrada pokrivena crijepom (do tada je jedan dio pokriven eternitom, a drugi, trijeskom), te je nabavljeno nešto namještaja za samostansku zgradu.⁸⁰

Tokom 1958. godine, crkva je ožbukana iznutra i obijeljena vapnom, a napravljen je i veliki kameni oltar, a umjesto zidova isturenog samostalnog krila na istočnoj strani, srušenog u ratu, napravljen je balkon. Crkveni oltar je obložen mramornim kamenim pločama, pod crkve popločan terazzo pločama, postavljene su klupe, ispovjedaonice i drugi namještaj. Jednovodno krovštem crkve se nije pokazalo dobrim rješenjem, jer je krov prokišnjavao.⁸¹

Za vrijeme gvardijana fra Eduarda Žilića, bili su nastavljeni radovi popločavanja ispred crkve, a 13. srpnja 1965. godine, započelo je preuređivanje cijele krovne konstrukcije, prema rješenju građevinskog tehničara Željka Mirkovića, dok je glavni majstor bio zidar Ivan Gregović iz Beograda. Povremeni stručni konzultant bio je arhitekt Emil Vičić iz Konzervatorskog instituta u Zagrebu. Skinut je krov sa crkve, iznad stupova izvedena armiranobetonska greda, a zatim nadzidani zidovi glavne lađe za cca 4,40 m, a zatim je postavljena drvena krovna konstrukcija iznad tri lađe: iznad glavne lađe dvostrešno krovštem, a iznad bočnih, jednostrešna. Crkva je na taj način dobila nekadašnji bazilikalni oblik. Krovovi su bili pokriveni eternit pločama.

U ovom periodu izvršeni su radovi naknadnog postavljanja hidroizolacije. Iznad temelja urađenih od kamena vapnenca, presijecan je kampadno zid od munjike i ubacivana hidroizolacija, a sanirano je i napuknuće zida, uvjetovano slijeganjem tla, na istočnoj strani crkve.

Godine 1966., podignute su dvije sakristije i dograđen je zvonik, koji je dobio vitkiji izgled. Visina od tla do vrha križa iznosi 40,05 m. Majstor Angelo Vicari iz Bugojna izvršio je oblaganje zidova crkve mramornim pločama, u enterijeru, u visini od 175 cm, mjereno od poda. Sokl zidova crkve u eksterijeru je obložen kamenim pločama sarajevske hreše, otporne na mraz, snijeg i niske temperature, a oko crkve je postavljen pločnik.

Od 1967. do 1969. godine, uređivana je unutrašnjost crkve.

U srpnju 1984. godine, Predrag Krošnjar i studenti arhitekture Bojan Jovanović i Goran Tijanić, izradili su snimak Projekat postojećeg stanja samostana u Šćitu,⁸² što je

⁷⁸ fra Lucić, 2002., str. 175.-178.

⁷⁹ Pod pojmom "katedralno" obično se podrazumijeva olovom uokvireno prozorsko okno, najčešće od bojenog stakla.

⁸⁰ fra Lucić, 2002., str. 178.

⁸¹ fra Lucić, 2002., str. 179.

⁸² Projekt u Arhivu ramskog samostana. Projekt se odnosi na zgradu samostana sagrađenu 1913.-1930. godine.

poslužio kao podloga za izradu Idejnog rješenja adaptacije i dogradnje Franjevačkog samostana na Šćitu, urađen u prosincu 1984. godine u Sarajevu⁸³. Ovim projektom je bila predviđena dogradnja samostana na njegovoj južnoj strani. Rješenje dato ovim projektom nije primijenjeno prilikom dograđivanja samostana.

Godine 1986., započela je gradnja novoga trakta samostana, prema novom idejnom projektu arhitekata Vinka Grabovca i R. Markovića, urađenom u Sarajevu, studenog 1985. godine. Novi samostan (katnosti podrum+prizemlje+mezanin+dva kata+mansarda) izgrađen je za stanovanje, a postojeći je iskorišten za smještaj kulturnih i umjetničkih sadržaja.

Prema Izvedbenom projektu, urađenom od strane arhitekata Damira Derjanovića i Emila Bersaka, u Zagrebu 1999. godine, izvršeni su radovi adaptacije i dogradnje postojećeg samostanskog objekta (iz 1913.-1930.). Postojećem samostanskom objektu, katnosti podrum+prizemlje+2 kata, je dograđena potkrovnna etaža, a između postojeće samostanske zgrade (iz 1913.-1930.) i ranije izgrađene garaže na istočnoj strani samostanske parcele, interpolirana je kinodvorana u suterenskom dijelu, a kapela, kuhinja i trpezarija za goste u prizemnom dijelu.

Od 9. lipnja 2001. godine, na Šćitu djeluje humanitarna organizacija "Kuća mira Franjevačkog samostana Rama-Šćit" u čijem je programu planiran rad s traumatiziranim ljudima i programi duhovnog karaktera, kao i različiti programi pomirenja.

2. Opis dobra

Cjelina samostana se, u građevinskom smislu, sastoji od:

- ostataka stare samostanske zgrade – *objekt 1* (sagrađena 1856. godine, urušila se 80-ih godina 20. stoljeća),
- Crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije - *objekt 2* (obnovljena 1873.-1881. godine; zapaljena 1942. godine; obnovljena 1956. godine; preuređena-vraćeno bazilikalno rješenje 1965. godine),
- nove samostanske zgrade - *objekt 3* (sagrađena 1913.-1930. godine; adaptirana i dograđena potkrovnna etaža 1999. godine),
- južne dogradnje samostana - *objekt 4* (gradnja započela 1986. godine),
- zapadne dogradnje samostana - *objekt 5* (gradnja započela 1999. godine),
- objekta suvenirnice, na krajnjoj sjevernoj granici samostanske parcele (izgrađen oko 1999.-2000. godine),
- hortikulturno rješene parkovske površine sa uređenim stazama i skulpturama.

Ostaci stare samostanske zgrade – *objekt 1*

Objekt se urušio u zadnjih 20-ak godina 20. stoljeća, tako da je sada *in situ* ostala samo podrumaska etaža objekta i zidovi I. kata objekta.

Na temelju snimaka - tehničkih nacrti objekta, urađenih prije njegovog rušenja, kao i na temelju starijih fotografija objekta, opisa navedenih u povijesnom dijelu, te zatečenog stanja objekta, proizilazi:

- objekt je imao podrum, prizemlje i kat, a bio je pokriven drvenim četverovodnim krovom, a kao pokrov korištena je drvena šindra;
- obimni zidovi podruma i prizemlja objekta bili su zidani od kamena, a kao vezivo se koristila vapnena žbuka, dok su obimni zidovi katne etaže, kao i pregradni zidovi kata, bili urađeni od bondručne konstrukcije; obimni zidovi podruma su imali debljinu od cca 75 cm, obimni zidovi prizemlja cca 65 cm;
- na kraćim fasadama objekt je imao po tri prozorske vertikale, a na dužim po četiri;
- zbog terena u nagibu (nagibnica terena od istoka prema zapadu), podrum je bio urađen ispod pola objekta, na njegovoj istočnoj strani; podrumaska prostorija ima svijetle mjere 5,85 x

⁸³ Na sačuvanim crtežima projekta nije potpisan projektant Idejnog rješenja. (op. E. Softić)

18,60 m, imala je drvenu stropnu konstrukciju, a rasponi greda su poduhvaćeni drvenom gredom podvlakom, postavljenom u smjeru sjever-jug, oslonjenom na bočne zidove i 5 drvenih stupova, presjeka 16x16 cm, postavljenih na međurazmacima od cca 270 cm. Ulaz u podrum je sa istočne strane, preko dvokrilnih drvenih vrata, dimenzija 132x180 cm, postavljenih na sredini zida. Na istočnom podrumskom zidu postavljena su 4 prozora, dimenzija 54x65 cm, simetrično, dva lijevo, a dva desno od ulaznih vrata. Na bočnim podrumskim zidovima se nalazi po jedan prozorski otvor, na sjevernom zidu otvor dimenzija 10x35 cm, a na južnom 30x30 cm. Svi podrumski prozori su imali kamene šembrane i demire od kovanog željeza;

-ulaz u prizemlje objekta bio je na istočnoj strani objekta, preko dvokrilnih drvenih vrata, dimenzija 104x220 cm. Preko ulazne partije pristupalo se komunikacijskom traktu-hodniku, dimenzija cca 2,40x18,30 m, postavljenom u smjeru sjever-jug. Iz hodnika se pristupalo u 5 soba (dimenzije u metrima: 4,35x7,50; 2,90x4,35; 4,35x7,50; 4,45x6,45; 4,45x5,10) i pomoćnim prostorijama. Jednokrakim drvenim stubištem, koje se nalazilo lijevo od ulaznih vrata u objekt, pristupalo se katnoj etaži. Svi prozori soba u prizemlju imali su dimenzije 90x120 cm, nalazili su se u prozorskim nišama, iznad kojih su bili kameni nadvoji. Svi su imali demire od kovanog željeza;

-dispozicija soba na katu je bila identična onoj u prizemlju objekta, prozori su bili dimenzija 90x120 cm, ali nisu imali demire od kovanog željeza. Doksat na katu, sa istakom od cca 90 cm, postavljen iznad ulaznih vrata, naglašavao je ulaznu partiju i pružao zaštitu od kiše;

-objekt je imao ukupno 4 dimovodne vertikale, koje nisu prolazile kroz krov, nego je evakuacija dima vršena preko krovnih badža.

Crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije - objekt 2

Uzdužna osovina crkve je orijentirana po smjeru azimuta sjever-jug. Objekt crkve pripada tipu trobrodskih bazilika. Ukupna vanjska gabaritna širina objekta je 19,20 m, a dužina, uključujući i sakristije na južnoj strani, je cca 43,20 m.

Ukupne svjetla širina unutrašnjeg molitvenog prostora crkve je cca 17,20 m, a svjetla dužina 35,60 m. Unutrašnji prostor je sa dvije kolonade od po 6 stupova, dimenzija 80x80cm, podijeljen u tri broda: svjetla širina srednjeg je 7,70 m, a bočnih brodova 4,95 m. Po uzdužnom smjeru crkve, stupovi su postavljeni na međurazmacima od 4,40 m. Svjetla visina glavnog crkvenog broda je 13,62 m, mjerena od kote poda crkve, dok je svjetla visina bočnih brodova crkve cca 8,90 m.

U nadziticima srednjeg broda, visokim cca 4,57 m, koji se pružaju paralelno sa podužnom osovnom crkve, su postavljeni polukružni prozori, simetrično, po sedam na istočnom i na zapadnom nadzitzu glavne lađe. Kasnije će zadnji par prozorskih otvora, na južnoj strani crkve, pozicioniranih iznad svetišta crkve, biti zazidan. Iznad glavne lađe postavljena je ravna armiranobetonska ploča, oslonjena na ramovske okvirne armiranobetonske nosače, postavljene u rasteru nosivih stupova crkve. Ramovi su, u smjeru sjever-jug, cijelom dužinom glavne crkvene lađe, ukruženi podužnom armiranobetonskom gredom (presjeka 40x40 cm), postavljenom u tjemenu ramova. Tavanica u podgledu ima izgled kasetirane tavanice.

Iznad bočnih brodova su također ravne armiranobetonske ploče, poduhvaćene armiranobetonskim gredama, postavljenim u rasteru nosivih stupova crkve.

Iznad ulaznog dijela je korska galerija, kojoj se pristupa dvokrakim stubištem, pozicioniranim uz istočni zid crkve. Galerija je duboka cca 6,75 m. Armiranobetonska konstrukcija tavanice galerije, debljine cca 15 cm, je izvedena stubasto, u tri razine (jedan od razloga je raspored korskih pjevača) sa visinskim denivelacijama od po cca 17-20 cm. Konstrukciju ploče nose čeonu greda-podvlaka, presjeka 40x40 cm, oslonjena na bočne zidove crkve, kao i na 2 armiranobetonska stupa, presjeka 43x43 cm, 6 primarnih armiranobetonskih nosača (postavljenih paralelno sa podužnom osom crkve), i dva sekundarna armiranobetonska nosača, postavljena upravno na primarne, a cjelokupna konstrukcija ima u podgledu izgled kasetirane tavanice. Korska galerija je, preko vrata postavljenih u zapadnom zidu crkve, toplom vezom povezana sa samostanom.

Iz tekstualnog dijela, kao i iz predmjera i predračuna Tehničkog elaborata⁸⁴, poglavlje 1., *Izrada novog kora sa proširenjem*, saznajemo da je pređašnja konstrukcija kora bila izvedena od drveta, imala dubinu od 5 m, širinu od cca 17 m, te da je bila postavljena za cca 1 m niže od sadašnjeg kora-galerije. Galerija je imala plafonsku konstrukciju, a bila je popođena drvenim brodskim podom. Također saznajemo da je samostan, i prije 1966. godine, bio prolazom i stubama povezan sa korskom galerijom. Predračunska vrijednost demontaže stare korske galerije i izrade nove, sa armiranobetonskom pločom i armiranobetonskim nosačima-podvlakama (podgled korske konstrukcije ima oblik *kasetirane tavanice*), 1966. godine, iznosila je 2.936.800 tadašnjih, starih dinara.

Stupovi su izvedeni od kamena munjike⁸⁵, nosivosti cca 7 kg/cm², a zarublivanje kutova 4 stupa u visini od cca 3 m i njihovo oblaganje mermernim pločama u oltarskom dijelu crkve, izvršeno je iza 1966. godine.

U istom periodu, na južnoj strani crkve, lijevo i desno od zvonika, dograđene su 2 sakristije (unutrašnjih mjera 4,87x6,68 m), koje su povezane hodnikom, dimenzija 1,37x4,45 m. Vrata na južnoj fasadi crkve služe kao pomoćni ulaz, vode u hodnik, a kroz sakristije se može pristupiti u molitveni prostor crkve. Između sakristija je toranj, gabaritnih mjera podnožja od cca 4,45x4,45 m i visine, od tla do vrha križa, od cca 40,05 m. Debljina zidova tornja u njegovom podnožju iznosi cca 100 cm. Zidovi zvonika su po vertikali raščlanjeni sa tri profilirana vijenca, a iznad posljednjeg vijenca nalazi se prozračna, sa po dva lučno zasvedena otvora ostavljena na svakoj strani zvonika, etaža sa crkvenim zvonima, sa timpanonskim završecima zidova tornja. Iznad te etaže nalazi se šatorasti krov pokriven bakrom, na čijem vrhu je postavljen križ. Na fasadama pretposljednje etaže zvonika su prozori-bifore, dok su na nižim etažama južne fasade zvonika postavljena još dva prozora-okulusa.

Prema nacrtu arhitekta Mladena Fučića, urađenom 27. travnja 1968. godine u Zagrebu, izvedeno je svetište i glavni oltar. Svetište je denivelirano za +0,30 m (u odnosu na pod crkve), a dodatno je naglašeno kamenom balustradom. Glavni oltar je urađen od monolita bračkog kamena, dimenzija 150x150x102 cm, koji je postavljen na kamenu postament (dimenzija 400x442 cm) na koti +0,45.

Ulazna, sjeverna fasada crkve je sa tri profilirana horizontalna vijenca po vertikali raščlanjena u četiri polja: prvo, prizemno, drugo «galerijsko», treće, u zoni nadzidaka iznad glavne crkvene lađe i četvrto, u zoni timpanona krova iznad središnje lađe. Na fasadi ukupno ima 6 otvora, koji su pozicionirani tako da formiraju pravilan jednakostranični trokut. U prizemnom dijelu ulazne fasade smještena su glavna ulazna vrata sa polukružnim završetkom, naglašena ulaznim portalom, i sa svake strane po jedna bočna, pomoćna vrata sa polukružnim završetkom, dakle ukupno 3 otvora u bazi gore navedenog trokuta. U «galerijskom» polju ulazne fasade su dva prozorska otvora sa polukružnim završetkom, dok je u trećem polju jedan prozor okulus. Svi otvori, i vrata i prozora, naglašeni su profiliranim vijencima. Pлитke vertikalne lizene, u drugom, trećem i timpanonskom polju fasade, dodatno raščlanjuju horizontalna polja fasade.

Tokom Drugog svjetskog rata, točnije 1942. godine, u požaru je stradala ramska crkva, sakristija i knjižnica samostana. Tom prilikom izgorjela je slika Blažene Djevice Marije, rad A. de Rohdena iz 1892. godine i slika Sv. Ignacije izgoni đavola, rad nepoznatog autora bliskog Rubensovoj školi slikanja. Također, uništeno je crkveno ruho, desetak kaleža, od kojih su dva bili filigranski radovi majstora Tometinovića iz Jajca, a dva fojničkih majstora Ostojića, te tri pokaznice. Knjižnica je imala vrijedne povijesne i teološke knjige, matice pisane od 1781. godine i arhivsku građu. Iz tog perioda sačuvan je Carski ferman – dopuštenje o obnovi crkve iz 1872. godine.⁸⁶ (*Lucić, 2002., 116.*)

⁸⁴ Tehnički elaborat za perspektivne radove na crkvi u Šćitu, Beograd, 1966. godina

⁸⁵ vrsta mekanog kamena

⁸⁶ Tekst fermana preveo Hazim Numanagić 2006. godine.

Na prelazu iz 19. u 20. stoljeće, u ramskoj crkvi su postavljene orgulje, koje su nekada pripadale crkvi iz bečkog predgrađa Altlerchenfelda.⁸⁷

Umjetnički radovi na obnovi crkve su započeti 1966. godine i trajali su do oko 1970. godine. Tadašnji gvardijan fra Eduard Žilić je tražio umjetnike koji će oslikati unutrašnjost crkve. Tim povodom je u crkvu dolazio Augusto Ronaechi, profesor umjetnosti iz Rima, specijalist za mozaike, koji je radio na mozaicima u Crkvi Krista Kralja u Beogradu. Zatim je iz Zagreba pozvao Pavla Sušilovića zbog ponude za izradu prozora⁸⁸. Godine 1967., na Šćitu je boravio inženjer Mladen Fučić koji je izradio nacрте za mermerni oltar presvete euharistije i za dva sporedna oltara. Vitraže na prozorima, na trojnim vratima na ulazu u naos crkve i na rozeti je uradio slikar Josip Poljan. Isti slikar je uradio i pozlaćeni bakarni tabernakul, koji u svom središtu prikazuje scenu večere u Emausu. (*Lucić, 2002., 191.*)

Tri zidne slike u apsidi (južna strana crkve) je uradio 1968. godine Josip Biffel⁸⁹. Slike su rađene u keim tehnici. One se ubrajaju među najbolja slikareva ostvarenja.

Na središnjoj slici, koja ima najveće dimenzije – 72 m², je predstavljena Marija zaštitnica ramskog puka. Slika pokušava sjediniti prošlost i sadašnjost, odnosno djelovanje i patnje naroda i fratara kroz povijest. Slika je podijeljena na tri dijela. Donji uski dio prikazuje kako ramski narod počiva na kostima svojih predaka, kako se iz kostiju, na predlošku starozavjetnog proroka Ezekijela, rađa novi život. Slijedi drugi dio, dio zemaljskog života: ramski narod sa svojim fratrima uzdiže ruke prema «Majci od milosti⁹⁰» koja je iz visine oborila svoj pogled, raširila ruke i krajeve plavo-žutog plašta da prihvate te molitve. Zanimljivo je da su Ramljani prikazani u svojoj narodnoj nošnji. U nebeskoj sferi uz Mariju su predstavljeni sa njene desne strane Franjo Asiški i Nikola Tavelić. Sv. Franjo je predstavljen u blagom pogledu prema zemlji u razgovoru sa vukom – personifikacija pomirenja tamo gdje se ono ne očekuje. Tavelić, Šibenčanin i misionar u Bosni i Jerusalemu je predstavljen u vatri sa križem u ruci, glave podignute ka nebu. Sa Marijine lijeve strane je predstavljen sv. Anto, propovjednik i jedan od najpoštovanijih svetitelja, kako gazi mač čovjeku. Do njega stoji sijedi franjevac – fra Anđeo Zvizdović, s podignutim križem u desnoj ruci i Ahdnamom (poveljom) u lijevoj. Uz njegove noge je skupljena četvoročlana obitelj. (*Šarčević, 2003., 77.-79.*)

Na istočnoj strani južnog zida predstavljena je scena Rođenja Marijinog. Dimenzija slike iznosi 27 m². U središnjem dijelu slike predstavljena je Ana na krevetu sa malom Marijom u rukama. Njima prilaze tri žene. U pozadini slike, u gornjem desnom dijelu, su predstavljene još dvije žene kako prinose darove, grožđe i jagnje. U središtu donjeg dijela slike su predstavljene dvije žene. Jedna od njih drugoj iz krčaga sipa vodu u posudu.

Na zapadnoj strani južnog zida predstavljena je scena Dolazak Duha svetoga nad Mariju i apostole. Dimenzija slike iznosi 27 m². Središnji lik slike je Marija oko koje su predstavljena dvanaestorica apostola sa rukama podignutim ka nebu, odakle padaju po njima plameni jezičci. U dnu slike, u njezinom desnom kutu, je predstavljen svećenik ruku sklopljenih u molitvu, a pored njega mlada žena.

Biffel je u jednoj niši izradio i sliku sv. Terezije. Također, on je oslikao i korsku ogradu u grafito tehnici, prikazavši simbole sakramenata i posljednje stvari čovjeka. Isti umjetnik je izradio i četrnaest postaja Križnog puta u tehnici ulje na platnu.

Nešto kasnije, Đuro Seder je uradio veliku oltarsku sliku sv. Ante i Put križa na Gračacu, te oltarsku sliku sv. Nikole Tavelića na Orašcu.

⁸⁷ "...Na molbu biskupa Šunjića dobije i Guča Gora oko 1860. stare orgulje iz crkve bečkog predgragja: Altlerchenfelda, te se je njima služila sve do iza zaposjednuća Bosne i Hercegovine, kada ih, dobivši nove, predade ramskoj crkvi. ..." (*Jelenić, 1990., II. svezak, str. 586.*)

⁸⁸ Izrada prozora bi po kvadratnom metru stajala 130 000 dinara. (*Lucić, 2002., 190.*)

⁸⁹ Rođen je 1933. godine u Zagrebu, gdje je završio Akademiju likovnih umjetnosti. Od 1960. godine izlaže u Hrvatskoj i inozemstvu. Radi kao redovni profesor na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, slikarski odsjek.

⁹⁰ zvanični naziv Sinjske Gospe (*Šarčević, 2003., 80.*)

Kao lice i naličje vrata, 1997. godine akademski skulptor Kuzmo Kovačić⁹¹ uradio je na istočnom zidu crkve tzv. Gospina vrata, spojivši tako dva lika i dva predanja, s jedne strane ramsku Divu⁹², a sa druge Gospu – Majku od Milosti – sadašnju Gospu Sinjsku⁹³.

Sa vanjske strane vrata, u dubokom reljefu (bronca, 290x155), Kovačić je predstavio Divu Grabovčevu⁹⁴ kako počiva u grobu sa rukama položenim na trbuh, otkrivenih grudi i glave pokrivene ramskom kapom. Oko nje je planinsko cvijeće, ovce i pas. Diva je predstavljena u otvorenom grobu, što simbolično predstavlja rađanje novog života, uskrsnuće. Iznad groba, ispod izlivenog stakla, postavljena su tri simbola izrađena od zlata, rad zlatara Franje Rodića: križ, sidro i srce, odnosno, vjera, nada i ljubav, kao tri kršćanske vrline. U dnu vrata, tiskanim latiničnim slovima, stoji natpis: «Zlo u mraku ima oči, a na svjetlu oslijepi.»⁹⁵

Na unutrašnjoj strani Gospinih vrata, Kovačić je izradio, također u dubokom reljefu, onu istu Gospu, sadašnju Sinjsku, kako je dva fratra odnose. Iznad slike, u vrhu vrata su, ispod izlivenog stakla, vidljivi naprijed opisani simboli vjere, nade i ljubavi.

S Gospinih vrata posebno je odljeven Gospin lik s okvirom (80x70 cm). Reljef je ukrašen zavjetnim darovima i poludragim kamenjem koje je priložio zlatar Franjo Rodić. Kruna Gospe od Milosti je ukrašena sa dvanaest zvijezda. Jedanaest zvijezda je izliveno od srebra, nakon čega su pozlaćene. Dvanaesta zvijezda je načinjena od plavog kamena – royal topaza. Reljef također ukrašava i drugo poludrago kamenje, četiri crvena granata, pet plavih royal topaza i osam velikih bezbojnih akvamarina.

Nešto ranije, točnije 1955. godine, Gabriel Jurkić je, na temelju poziva tadašnjeg gvardijana fra Marijana Brkića, izradio sliku Ramska Gospa sa anđelima i narodom. Sliku je izradio na temelju fotografije slike Alberta de Rohdena – Gospa Ramska iz 1892. godine, a koja je izgorjela zajedno s crkvom, 1942. godine., Jurkićeva slika je nešto manjih dimenzija od originalne, a uz to, umjetnik joj je dodao svoj pečat koji se ogleda u prikazivanju bosanskog krajolika i likova u narodnim nošnjama koji prate odnošenje Gospine slike u Sinj.

Novo samostanska zgrada - objekt 3

Zgrada samostana, gabaritnih dimenzija 10,80x35,70 m, je zdanje koje ima podrum, prizemlje, prvi i drugi kat, a godine 1999. dograđena je mansardna etaža. U konstruktivnom pogledu, radi se o dvotraktnoj zgradi: komunikacijski trakt-hodnik krila manastira, na istočnoj strani gleda plato ispred crkve, dok su u širem traktu smještene prostorije, koje su orijentirane prema zapadnoj strani. U vertikalnom pogledu, etaže krila samostana povezane

⁹¹ Rođen u Hvaru 6. lipnja 1952. godine. Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu, studij kiparstva, završava 1976. godine. Na Muranu učio rad u staklu. Staklene skulpture izrađuje tokom 1980. i 1982. godine. Priredio je tridesetak samostalnih izložbi u Hrvatskoj i u inozemstvu. Autor je više poznatih sakralnih djela, optičnog i prigodnog zlatnog i srebrnog kovanog novca u Republici Hrvatskoj. Za svoja djela je nagrađen sa dvadesetak nacionalnih i međunarodnih nagrada i priznanja. Redovni je profesor kiparstva na Umjetničkoj akademiji Sveučilišta u Splitu.

⁹² Diva – ikavicom iskazana riječ djeva, djeвица, nezaobilazno je povezana sa Djevicom – Majkom od Milosti. (Šarčević, 2003., 98)

⁹³ Gospa Sinjska navodno vodi porijeklo iz Rame. Međutim, ramski fratri su je nakon poraza osmanske vojske pod Bečom prenijeli u Sinj 1687. godine, gdje su utemeljili svoj novi samostan. Prema predanju, fratri su tu sliku iznijeli iz crkve upravo kroz ta vrata, bježeći pred osmanskom vojskom. (Lucić, 2002., 36.-43.)

⁹⁴ Po legendi, na obroncima Vran planine prema Doljanima, nalazi se Kedžara i Divin grob. Arheolog Ćiro Truhelka je početkom 20. stoljeća ispitao ovaj grob i pronašao da je ondje pokopana djevojka, starosti 16 ili 17 godina. Sljedeći narodnu tradiciju, došao je do legende koju je pretočio u pripovijetku «Djevojački grob» i koju je objavio u Zagrebu. Knjiga je objavljena bez godine izdanja. Legenda govori o tragičnoj sudbini ramske kršćanske djevojke Dive Grabovčeve iz Brajinova Doca, iz zaseoka Zahuma. U djevojku se zaljubio Tahir-beg iz Vukovska i tražio ju je za ženu. Zbog toga su roditelji djevojku poslali u Vran planinu među čobane, ali ju je on našao, pokušao silovati i kad se ona branila, ubio ju je. Djevojka je pokopana na mjestu pogibije, a grob joj je obilježen križem. Kasnije je oko groba podignut kameni zid, grobljanska kapelica i zid oko groblja. Legendu je Truhelki ispričao Arslan-aga Zukić, prijatelj i kum obitelji Grabovaca, te osvetnik za njezinu smrt. Navodno, on je ubio Tahir-bega. U njenu spomen od tada žene obilaze to mjesto i mole se, a na grob se hodočasti prve nedjelje iza Petrova. (Lucić, 2002., 206.-207.; Truhelka, 2003.)

⁹⁵ Natpis je preuzet iz riječi fra Mije Džolana. (Šarčević, 2003., 95.)

su preko dviju stubišnih vertikala, pri čemu je stubište na južnoj strani novijeg datuma-rezultat je radova adaptacije iz 1999. godine.

U podrumskoj etaži, u dijelu ispod šireg samostanskog trakta⁹⁶, su spremišta, garderobe sa sanitarijama i jedna manja klub-sala na sjevernoj strani. U istočnom dijelu prizemlja smešten je župni ured, a izdvajaju se još tri cjeline: komunikacijski hol, dnevni boravak, sanitarni čvor i kuhinja, te posebna blagovaonica i sanitarni čvor za časne sestre. Na prvom katu se izdvajaju sljedeće cjeline: komunikacijski trakt na istočnoj strani, apartman i radna soba gvardijana na sjevernoj strani; manji dnevni boravak i fratarska blagovaonica. Toplom vezom na južnoj strani prvog i drugog kata, objekt 3 je spojen sa objektom 4. Na drugom katu su cjeline komunikacijskog trakta na istočnoj strani, veća sala za sastanke, učionica i apartmani, dok su u potkrovnjoj etaži male sobe sa sanitarijama. Ova etaža cijelim svojim obimom ima prozore, tako da se iz soba pruža jedinstven pogled na Ramsko jezero.

Uz istočnu stranu ovog objekta prislonjena je, kroz tri etaže, veranda. Fasada je obložena kamenom munjicom, po vertikali raščlanjena sa 4 profilirana vijenca. Prilikom adaptacije samostanske zgrade 1999. godine, postavljeni su novi prozori sa dvostrukim izolacionim ostakljenjem, «ventilirajuće» krovšte pokriveno Bramac crijepom, postavljeni bakarni oluci, dok su u enterijeru, drvene stropne tavanice (sa nasipom šute i tzv. «slijepim podovima») zamijenjene polumontažnim Fert tavanicama, donekle povećana svijetla visina prostorija, promijenjena plafonska konstrukcija (bila žbuka na trski), postavljeni novi podovi: umjesto vinaz-pločica u hodnicima su postavljeni «plivajući podovi sa izolacionim slojevima» od kamenih ploča, a umjesto teraca u sanitarnim čvorovima su postavljene keramičke pločice; izvršena je djelomična sanacija postojećeg stubišta, a uspostavljeno je i novo, pomoćno stubište na istočnoj strani, kao i lift.

Godine 1991., prilikom proslave sedamstogodišnjice djelovanja franjevacu u Bosni, pokrenuta je akcija darivanja umjetničkih djela za ramski samostan. Odazvali su se mnogi umjetnici, tako da danas ovaj samostan posjeduje značajna i vrijedna umjetnička djela. Prilikom posjete samostanu, dan nam je na raspolaganje sljedeći popis umjetničkih djela:

BROJ	AUTOR	TEHNIKA	NAZIV
1.	Ivan Lacković Croata	mapa - grafika	Podravski križni put
2.	Ivan Lacković Croata	mapa - grafika	Kronika nevolje, 1993.
3.	Ivan Lacković Croata	mapa - grafika	-
4.	Ivan Lacković Croata	mapa - grafika	-
5.	Ivan Lacković Croata	mapa - grafika	-
6.	Ivan Lacković Croata	mapa - grafika	-
7.	Ivan Lacković Croata	mapa - grafika	-
8.	Ivan Lacković Croata	mapa - grafika	-
9.	Ivan Lacković Croata	mapa - grafika	-
10.	Ivan Lacković Croata	mapa - grafika	-
11.	Dorotić Branimir	-	Istok/Zapad
12.	Izidor Popijač Žiga	duborez	Krist
13.	Vasilije Jordan	-	-
14.	Branko Bahunek	-	-
15.	Kuzma Kovačić	skulptura	Posljednja večera
16.	Kuzma Kovačić	skulptura	Diva Grabovčeva
17.	Kuzma Kovačić	skulptura	Majka od milosti
18.	Kuzma Kovačić	skulptura	Gospina vrata
19.	Kuzma Kovačić	skulptura	-
20.	Josip Botteri Dini	ulje na platnu	Fra Jerko Petričević
21.	Josip Botteri Dini	ulje na platnu	Sv. Nikola Tavelić
22.	Stjepan Večenaj	-	-

⁹⁶ u prostoru ispod užeg-komunikacijskog trakta samostana nije izgrađen podrum (op. E. Softić)

23.	Dubravka Vojnović	-	-
24.	Josip Vaništa	-	-
25.	Ljubomir Perčinlić	-	-
26.	Ivan Rabuzin	ulje na platnu	Mađarevo
27.	Martin Mehkek	-	-
28.	Ivan Večenaj	ulje na staklu	-
29.	Ivica Propadalo	-	-
30.	Franjo Vujčec	-	-
31.	Laora Blažević	ulje na platnu	Fra Bono Milišić
32.	Mile Blažević	skulptura, bronza, 4 m	Ramski križ
33.	Mile Blažević	skulptura, bronca, 2,6 m	Ramska majka
34.	Mile Blažević	skulptura, bronca	Medaljon, fratar sa narodom
35.	Mile Blažević	skulptura, teracotta, 80 cm	Ramski križ, 4 verzije
36.	Mile Blažević	skulptura, teracotta, 90 cm	Medaljoni, fragmenti Ramskog križa
37.	Mile Blažević	skulptura, teracotta, 30 cm	Ramski križevi, 4 verzije
38.	Mile Blažević	tempera, gvaš	Ramski križ, 5 verzija
39.	Mile Blažević	ulje na platnu	Fra Anto Ravlić
40.	Jure Žaja	Skulptura, bronca	Gospa
41.	Josip Kovačić	-	-
42.	Marko Gugić	-	-
43.	Sonja Hržina	-	-
44.	Marko Majstorović	-	-
45.	Vanja Radauš	-	-
46.	Vanja Radauš	-	-
47.	Vanja Radauš	-	-
48.	Vanja Radauš	-	-
49.	Petar Valdegg	-	-
50.	Novak Demonjić	-	Fra Ivo Žilić
51.	Silva Kvasina	-	-
52.	Edin Numankadić	-	-
53.	Ljiljana Ivanišević	-	-
54.	Biljana Sesar	-	-
55.	Florijan Mičković	-	Sjećanje
56.	Zlatko Melher	-	Urbano u duhovnom
57.	Drago Bušić	skulptura	Drvo života
58.	Drago Bušić	reljef	Šimun Ciranec
59.	Zvonimir Gračan	skulptura	-
60.	Dragutin Dubravčić	skulptura	-
61.	Josip Stipeč	skulptura	Barka II., 1993.
62.	Franjo Primorac	ulje na platnu	Fra Miroslav Abaz
63.	Franjo Primorac	-	Patos i svjetlost Hrvatske
64.	Vlado Puljić	-	Ćilim Bosne
65.	Ilija Marušić	-	Samostan i crkva u Rami
66.	Ferdo Kovač	duborez	-
67.	Ferdo Kovač	-	Poslije grijeha milost
68.	Dragana Nuić	-	-
69.	Nina Acković	-	-
70.	Igor Magić	skulptura	Zlatarevo zlato
71.	Peruzović-Botteri	pastel	Sin Čovječji
72.	Ana Marija	-	1994.

73.	Hrvoje Marko Peruzović	ulje na platnu, 50x60 cm	Uskrsnuće, 1994.
74.	Rudi Labaš	ulje na platnu	Fra Nikica Miličević
75.	Rudi Labaš	ulje na platnu	Fra Bono Ivandić
76.	Zvonimir Perko	-	-
77.	Mladen Soldo	-	-
78.	Robert Alilović	akvarel	Samostan – pogled sa jezera
79.	Robert Alilović	ulje na platnu	Fra Marijan Brkić
80.	Mladen Mikulin	skulptura, bronca	Fra Grga Martić
81.	Stjepan Gračan	skulptura, bronca	Raspelo
82.	Nada Pivac	ulje na platnu	Fra Mladen Lucić
83.	Ante Čulo	ulje na platnu	Samostan i crkva u Rami
84.	Gabrijel Jurkić	ulje na platnu	Ramska gospa sa anđelima i narodom
85.	Gabrijel Jurkić	ulje na platnu	Fra Kazimir Ivić
86.	Đuro Seder	ulje na platnu	Ramski mučenici
87.	Đuro Seder	ulje na platnu, 185x133 cm	Pad pod križem
88.	Đuro Seder	ulje na platnu, 185x132 cm	Raspeće
89.	Đuro Seder	ulje na platnu, 185x132 cm	Isus među narodom
90.	Đuro Seder	ulje na platnu	Gospa
91.	Đuro Seder	ulje na platnu	Sv. Franjo sa braćom
92.	Đuro Seder	ulje na platnu	Fra Pavo Kudić
93.	Vlatko Blažanović	ulje na platnu, 90x116 cm	Golgota
94.	Vlatko Blažanović	ulje na platnu	Diva Grabovčeva
95.	Vlatko Blažanović	ulje na platnu	Fra Ivan Džolan
96.	Vlatko Blažanović	ulje na platnu	Fra Antun Antunović
97.	Vlatko Blažanović	ulje na platnu	Fra Ljubo Lucić
98.	Vlatko Blažanović	ulje na platnu	Posljednja večera
100.	Vlatko Blažanović	Mozaik	Isus utišava oluju
101.	Vlatko Blažanović	Mozaik, 120x100 cm	Madona sa djetetom ⁹⁷
102.	Vlatko Blažanović	ulje na platnu	Gestemani
103.	Anđelko Mikulić	ulje na platnu	-
104.	Anđelko Mikulić	ulje na platnu	Fra Anto Ravlić
105.	M. Ozrenski	ulje na platnu	Fra Ivo Žilić
106.	M. Ozrenski	ulje na platnu	Fra Franjo Žilić
107.	Irfan Hozo	ulje na platnu	Fra Ljubo Lucić
108.	Josip Biffel	ulje na platnu	Fra Eduard Žilić
109.	Josip Biffel	zidna slika	Gospa ramska
110.	Josip Biffel	zidna slika	Duhovi
111.	Josip Biffel	zidna slika	Mala Gospa
112.	Josip Biffel	ulje na platnu	14 postaja Križnog puta
113.	Josip Biffel	zidna slika	Sv. Terezija
114.	Josip Biffel	friz na koru	sakramenti
115.	Josip Poljan	vitraži	-
116.	Branimir Jakelić	ulje na platnu	Fra Julijan Jurković
117.	Ante Mamuša	ulje na platnu	Fra Eduard Lončar
118.	Ante Mamuša	ulje na platnu	Diva Grabovčeva
119.	P. Vojković	ulje na platnu	Fra Nenad Petrović

⁹⁷ Mozaik se nalazi u crkvi u Podboru.

120.	Igor Rončević	ulje na platnu	Fra Ivo Krešo
121.	Dražen Trogrlić	ulje na platnu	Fra Mladen Lucić
122.	Blaženka Salavarda	mozaik, 150x57 cm	Anđeo s trubom
123.	Blaženka Salavarda	mozaik, 140x70 cm	Anđeo
124.	Blaženka Salavarda	mozaik, 110x85 cm	Naviještenje
125.	Blaženka Salavarda	mozaik, 120x80 cm	Madona sa djetetom
126.	Blaženka Salavarda	mozaik, 70x130 cm	Bijeg u Egipat
127.	Blaženka Salavarda	mozaik, 120x80 cm	Pieta II
128.	Blaženka Salavarda	mozaik, 180x120 cm	Sv. Klara
129.	Blaženka Salavarda	mozaik, 180x120 cm	Sv. Anto u ljljanima
130.	Blaženka Salavarda	mozaik, 180x120 cm	Stigme sv Franje
131.	Edo Murtić	akrilik na platnu, 114x146 cm	Krajolik sa sivim nebom
132.	Miroslav Šutej	Hemijska olovka na papiru, 140x100 cm	Stigmatizacija I
133.	Zlatko Keser	Ulje na platnu. 195x145 cm	Obraćanje sv. Franje
134.	Igor Rončević	-	Četiri godišnja doba
135.	Marko Vekić	-	Posljednja večera
136.	Marko Vekić	-	Krštenje na Jordanu
137.	Nada Pivac	-	Fra Mladen Lucić
138.	Boris Jovanović	-	Fra Jerko Vladić

Južna dogradnja samostana - objekt 4

Vodeći se zahtjevima funkcionalnog povezivanja novog sa starim objektom samostana, dato rješenje objekta 4 ima dvije cjeline. Prva cjelina ima dvije etaže, a sastoji se od hola, te horizontalne komunikacione pasarele i sale u kojoj je smješten etnomuzej, kao spona staro-novo. Druga cjelina ima ukupno 6 etaža (podrum+prizemlje+mezanin+dva kata+mansarda) i u njoj se nalaze stambeni sadržaji.

U podrumu su smješteni: kotlovnica, šljakara, prostor za postrojenja, radione, skladišta i sanitarije, a u prizemlju i mezaninskoj etaži su smješteni poluapartmani i dnevni boravak za časne sestre. Prvi kat starog i novog objekta je na istoj razini, a zgrada starog samostana je sa dogradnjom povezana sa novim objektom u razini prizemlja i na prvom katu (pasarelom, kojom se, također, jednim krakom, pristupa galerijskoj etaži crkve).

Na prvom i drugom katu novog dijela smješteni su tri apartmana i jedan poluapartman za svećenike, dvije gostinjske sobe, te rezervne sanitarije, na trećem su dnevni boravci, a u mansardi apartmani. Osnovna stambena jedinica je apartman sljedećeg sadržaja: dnevni boravak sa prostorom za razgovor i radni dio boravka, te spavaći dio sa kupaonicom.

Poluapartman se sastoji od ulaznog pretprostora sa garderobom i kupaonicom i prostora predviđenog za odmor, razgovor i spavanje.

Krov iznad sale u kojoj je smješten etnomuzej tretiran je kao ravni krov i ima 6 staklenih nadsvjeta postavljenih zenitalno, čime je osigurano veoma kvalitetno prirodno osvjetljenje sale.

Konstruktivni sustav objekta sastoji se od vertikalnih armiranobetonskih platana postavljenih na osovinskom rasteru od 3,80 m, odnosno 4,40 m, odnosno 6,80 m i horizontalnih katnih armiranobetonskih ploča, razapetih između tih platna. Gabaritne dimenzije višeg dijela objekta su cca 11x17,40 m, a fasadne ravni su veoma razuđene. Fasadni zidovi su obloženi fasadnom opekcom.

U prostorijama samostana izložena je zavičajna etnografska zbirka. Zbirka je nastala krajem 20. stoljeća, zalaganjem fra Mije Džolana. Sakupljanje je nastavio sadašnji gvardijan

fra Mato Topić. Pored odjavnih predmeta koji su se nosili tokom 19. i početkom 20. stoljeća, u zbirci su predstavljeni predmeti korišteni u gospodarstvu, prijevozna sredstva, tekstilna radinost, pokućstvo i tradicionalna arhitektura.

Zapadna dogradnja samostana - objekt 5

Između postojećeg samostana i garaže za motorna vozila, dograđena je, odnosno interpolirana, kinodvorana u suterenskom dijelu, te kapela, kuhinja i blagovaonica za goste u prizemnom dijelu. Zapadna dogradnja je dvoetažne katnosti (suteran + prizemlje). Objekt je dužinom orijentiran u smjeru sjever-jug, s južne strane prislomljen na južnu dogradnju samostana, tj. objekt 4.

Dispozicija prostorija sa funkcionalnim cjelinama po namjeni u ovom objektu je sljedeća: podrum-suteran: ulaz - foaje kinodvorane - sanitarni čvor (muški i ženski) - klub prostor sa šankom za posluživanje kave i pića - projekciona kabina – kinodvorana - garderoba izvođača - strojarnica osobnog lifta - tri skladišna prostora za potrebe samostanske kuhinje - skladišni prostor i sanitarni čvor (muški i ženski) za potrebe kuhinje za goste;

u prizemlju: pasaž između samostana i dogradnje sa sanitarnim čvorom (muški i ženski) povezan sa kapelom, blagovaonicom za goste, okolišem i terasom na garaži - kapela preko pasaža povezana sa župnim uredom, recepcijom i okolišem - kuhinja za goste - blagovaonica preko pasaža povezana sa samostanom i okolišem - kuhinja za goste i kuhinja samostana su neovisne, ali su za potrebe pripremanja povećanog broja obroka za goste povezane pasažom.

Ukupna korisna površina dogradnje je 754,51 m² (podrum 338,70 m² + kapela 132,00 m² + kuhinja i blagovaonica 198,54 m² + pasaž 85,27 m²).

Konstrukcija dogradnje: nosivi zidovi u suteranu i prizemlju od opearskih blokova u kombinaciji sa armiranobetonskim zidovima debljine 20-25 cm, stropne armiranobetonske ploče, debljine 16 cm.

Radovi su još uvijek u toku.

Suvenirnica na sjevernoj strani samostanske parcele je prizemni objekt pokriven drvenim krovom, građen suvremenim materijalima (opeka, beton, staklo).

U samostanskom dvorištu nalazi se nekoliko umjetničkih skulptura kao što su: Ramska majka, Diva Grabovčeva, Posljednja večera i Ramski križ.

Ramska majka je u samostansko dvorište postavljena 1999. godine. Rad je skulptora Mile Blaževića. Izrađena je od bronce u visini od 250 cm. Ramska majka je predstavljena u tradicionalnoj nošnji ramskog kraja sa malim djetetom u naručju. Fra Ivan Šarčević o Ramskoj majci kaže: «Skulptura je uistinu velika, ne toliko da prikaže fizičku veličinu ramskih majki, koliko onu unutarnju snagu koju Blažević prenosi kroz oštre i nezgrapne konture nošnje od krpe na glavi do pregače i opanaka, da bi se sve smirilo u nježnom i odlučnom, zamišljenom i meditativnom licu, licu izdužena vrata i pravih crta, ali i licu zaustavljenu u molitvi, očiju zagledanih ispred sebe očekujući dolazak dragih, očekujući «Providan dan», dok se ispod njezinih ogromnih zaštitničkih dlanova tek malo pomalja sićušno dijete, privijeno uz grudi i ne znajući za neizvjesnost.» (Šarčević, 2003., 90.-91.)

Diva Grabovčeva, rad skulptora Kuzme Kovačića iz 1997. godine, jedna je od tri ramske žene, Gospe i Ramske majke. Diva je predstavljena u klečećem stavu, ruku grčevito prekrivenih na truhu i glave, kao u vapaju, podignute prema nebu. Izrađena je od bronce.

Posljednja večera je također rad skulptora Kuzme Kovačića. Skulptura je izrađena od bronce, kružne kompozicije sa presjekom od 308 cm i visinom od 170 cm. Prve skice skulpture su nastale tokom 1998. godine. Modelirana je u glini i odlivena u gipsu tokom prve polovice 2000. godine. Lijevanje u bronci se odvijalo tokom druge polovice 2000. i početkom 2001. godine u Ljevaonici umjetnina Ujević u Zagrebu. Skulptura je izložena javnosti od 5. do 19. travnja 2001. godine u Galeriji Klovičevi dvori u Zagrebu u okviru «Pasijske baštine

2001.», a trajno je postavljena 20. lipnja 2001. godine u vrtu Franjevačkog samostana Rama – Šćit.

Skulptura predstavlja poznatu scenu u kojoj pored Krista za stolom sjede apostoli. Na sredini stola je kruh.

«Dok se tijekom povijesti kršćanstva tema Posljednje večere stalno modificira, pa je u prvom planu sad jedan sad drugi detalj (Krist, Juda, oblik stola, izdaja, Euharistija, dijeljenje pričesti apostolima...), Kovačić se bori za mogućnost Posljednje večere kao modernog kipa, pa on sve tijekom povijesti isticane momente sintetizira u odgovor na svoje načelno pitanje. Njegova je Posljednja večera uopće dijalog s ranijim velikim ostvarenjima pri čemu on uvijek ostaje unutar svoga temeljnog problema.» (Jozić, 2001., 2.-10.; Schiller 1971., 89.; Walter C., 1982., 198.-199.)

Devedesetih godina 20. stoljeća, uz nastojanja gvardijana fra Živka Petričevića i vikara samostana fra Mije Džolana, te Bože Mišura, pokrenuta je inicijativa oko umjetničkog uređenja ramske crkve, samostana i dvorišta. Na istoj ideji, uz njih je radila i skupina intelektualaca, u to vrijeme vezana uz ogranak Matice Hrvatske, kao i mnogi drugi ljudi iz različitih sektora. Tako je, pored izgradnje novog samostana, nastala ideja da se žrtvama Drugog svjetskog rata postavi spomenik sjećanja i zahvale. (Šarčević, 2003., 80.) Za autora spomenika je odabran Mile Blažević koji je izradio Ramski križ, visine 4 m i 2 tone težine. Izliven je u Umjetničkoj ljevaonici Ujević u Zagrebu. Križ je u samostansko dvorište postavljen 1996. godine.

Križ je postavljen na postament, stilizirani stećak, na kom su izvedeni motivi kola, plesa.

Na prednjoj strani križa je predstavljen raspeti Isus. On je kao vijencem okružen apostolima. U lijevom kraku križa je predstavljen arhanđeo Mihailo, a u desnom Isusovo polaganje u grob.

Na drugoj strani križa je prikazan Isus kao posljednji sudac, u veličanstvenom stavu suca živih i mrtvih, uzdignute desne ruke, dok u lijevoj, na koljenu drži knjigu. Oko njega su predstavljeni simboli četvorice evanđelista, Matej – anđeo, Marko – lav, Luka – vol, Ivan – orao. (Šarčević, 2003., 86.; Glavan, 1993.)

3. Dosadašnja zakonska zaštita

« *Franjevački samostan Šćit* » u Prozoru (Rami) je uvršten na *Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine*, usvojenu na 15. sjednici Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika u prethodnom sazivu, održanoj 14. lipnja 2000. godine.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Krov stare samostanske zgrade je počeo prokišnjavati, te je na zahtjev Konzervatorskog zavoda iz Mostara, 1965. godine, stari samostan pokriven drvenom šindrom. Posljednji put, šindra je na samostanu bila postavljena 1937. godine.⁹⁸

Franjevački samostan Šćit-Rama je naručio izradu Izvedbenog projekta za rekonstrukciju i sanaciju starog franjevačkog samostana na Šćitu. U februaru 2005. godine, firma «Plan» d.o.o. iz Prozora-Rame je uradila projekt, a odgovorni projektant je arhitekta Ante Tomić.

5. Sadašnje stanje dobra

Osim ostataka stare samostanske zgrade – *objekt 1*, koji se nalazi u ruševnom stanju i izložen je djelovanjima atmosferilija, dakle progresivnom propadanju, fizičko stanje ostalih objekata samostanske cjeline je dobro.

⁹⁸ fra Lucić, 2002., str. 184.

III. – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom ("Službeni glasnik BiH", broj 33/02 i 15/03), Povjerenstvo je donijelo odluku kao u dispozitivu.

Odluka je utemeljena na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje

(dobra nastala od prapovijesti do kraja 20. stoljeća)

B. Povijesna vrijednost

(veza građevine, cjeline ili područja sa povijesnom ličnošću ili značajnim događajem u povijesti)

E. Simbolička vrijednost

i. Ontološka vrijednost

ii. Sakralna vrijednost

iii. Tradicionalna vrijednost

iv. Vežanost za rituale ili obrede

v. Značaj za identitet skupine ljudi

F. Ambijentalna vrijednost

i. Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline

ii. Objekt ili skupina objekata je dio cjeline ili područja

G. Izvornost

iii. Namjena i upotreba

vi. Duh i osjećanja

vii. Drugi unutrašnji i vanjski činitelji

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana

(kopija katastarskog plana, k.č. br. 5/15/1, k.o. Proslap, broj plana 19, razmjera 1:2500, izdata 30. studenog 2005. godine od strane Upravnog odjela za geodetske i imovinsko-pravne poslove Općine Prozor-Rama),

- z.k. izvadak, posjedovni list,

- fotodokumentacija,

- grafički prilozi,

- projekti:

1966. Tehnički elaborat za perspektivne radove na crkvi u Šćitu, Beograd, 1966. godina

1968. Nacrtno glavno oltara župne crkve u Šćitu, arhitekta Mladen Fučić, Zagreb, 27. travnja 1968. godine

1984. Projekt postojećeg stanja samostana u Šćitu, izradili: Predrag Krošnjari i studenti arhitekture Bojan Jovanović i Goran Tijanić, Sarajevo, srpanj 1984. godine

1984. Idejno rješenje adaptacije i dogradnje Franjevačkog

samostana na Šćitu, Sarajevo, prosinac 1984. godine

1985. Idejni projekt dogradnje i adaptacije Franjevačkog samostana na Šćitu, arhitekti Vinko Grabovac i R. Marković, Sarajevo, studeni 1985. godine
2005. Izvedbeni projekt za rekonstrukciju i sanaciju starog franjevačkog samostana na Šćitu; «Plan» d.o.o. iz Prozora-Rame, odgovorni projektant arhitekt Ante Tomić, veljača 2005. godine (projekt sadrži i snimke stanja objekta prije njegove devastacije)
2005. Tehnički snimak postojećeg stanja crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Šćitu, tlocrti prizemlja i galerije; mjerili i izradili: studentice arhitekture Nermina Katkić i Lejla Šabić, Sarajevo

Korištena literatura

Tokom vođenja postupka proglašenja Kulturnog krajolika i područja - Franjevački samostan i Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Šćitu nacionalnim spomenikom, korištena je sljedeća literatura:

1971. Schiller G. Iconography of Christian art, London, 1971.
1882. fra Vladić, Jeronim, Uspomene o Rami i ramskom franjevačkom samostanu (Zagreb, 1882.), reprint izdanje, Zagreb, 1991.
1982. Walter Ch, Art and ritual of the Byzantine Church, London, 1982.
1980. Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu, Faza «B» - valorizacija prirodne i kulturno-historijske vrijednosti, Prostorni plan Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1980.
1984. Bogdanović, fra Marijan, Ljetopis kreševskog samostana (1765.-1817.), Sarajevo, 1984.
1984. Katalog, skupina autora, Stari franjevački samostani BiH, Sarajevo, 1984.
1990. Karamatić, dr. Marko – Nikić, dr. Andrija, *Blago franjevačkih samostana Bosne i Hercegovine*, Privredni vjesnik – Turistička propaganda, Zagreb, 1990.
1990. Jelenić, Julijan, Kultura i bosanski franjevci I i II, Fototip izdanja iz 1912. godine, Svjetlost, Sarajevo, 1990.
1993. Darko Glavan, Mile Blažević, Rami - zemlji preblizu ljepoti i stradanju, Zagreb, 1993.
1997. Šahmanović, Sadžida, *Bosna i Hercegovina u kartografskoj zbirci Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine*, Bibliotekarstvo, sv. 42. (1997.), str. 97.-99., Sarajevo
1998. Anić, Vladimir, Rječnik hrvatskog jezika, 3. prošireno izdanje, Zagreb, 1998.
1999. Izvedbeni projekt (adaptacija i dogradnja samostana), arhitekti Damir Derjanović i Emil Bersak, Zagreb, veljača 1999. godine
2001. Benedikt Kuripešić, *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530* ; [preveo sa njemačkog Đorđe Pejanović]. - Reprint izd. - Beograd: Čigoja štampa, 2001. (Sarajevo :

Oslobođenje) Prijevod djela: Itinerarium, Wegrayss. Kun. May. potschaft gen.Constantinopel dem Türkischen Keiser Soleyman. Anno XXX-MDXXXI. Reprint izd.: Sarajevo : Svjetlost, 1950.

2001. fra Vladić, Jeronim: *Urežnjaci iz Rame* (prvi put objavljeno u listu Vrhbosna u Sarajevu, 1920. i 1921.), Franjevački samostan Rama, Zagreb, 2001
2002. Fra Lucić, Ljubo, *Rama kroz stoljeća* (Izdavači: Franjevački samostan Rama-Šćit, Svjetlo riječi iz Sarajeva), Rama-Šćit, 2002.
2003. Baltić, Jako, *Godišnjak od događaja crkvenih, svietskih i promine vremena u Bosni / Jako Baltić ; priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao Andrija Zirdum/ - Sarajevo , Zagreb, 2003.*
2003. Benić, Bono, *Ljetopis sutješkog samostana*, priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao Ignacije Gavran. – Zagreb; Sarajevo :Synopsis, 2003. (biblioteka Iz Bosne Srebrene),
2003. Lašvanin Nikola, *Ljetopis* ; priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao Ignacije Gavran. - Sarajevo ; Zagreb :Synopsis, 2003. (Čakovec : "Zrinski"). - (biblioteka Iz Bosne Srebrene)
2003. Ćiro Truhelka, Djevojački grob, Rama, 2003.
2003. Fra Anto Šarčević, Umjetnička djela crkve i franjevačkog samostana Rama – Šćit, Lijepo i sveto u susretu – Svetište Gospe ramske, 2003., 73.-115.
2005. fra Topić, Mato, *Ramske starine*, izdavači: Franjevački samostan Rama-Šćit i Svjetlo riječi-Sarajevo, 2005.

Milan Bešlić, Graditelj forme, [www. Rama.co.ba](http://www.Rama.co.ba)

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Emir Softić, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa
u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika*

Učesnik u istraživanju i izradi Prijedloga odluke

*(autor dijela o pokretnom naslijeđu):
Slobodanka Nikolić, profesor geografije i etnologije,
saradnik za pokretno naslijeđe u Povjerenstvu
za očuvanje nacionalnih spomenika*